

*Vergadering van Vrijdag 28 Februari 1908, 's avonds 8 ure,
te Amsterdam.*

Voorzitter : Generaal DE WAAL.

De VOORZITTER : Mijne Heeren ! Ik open deze vergadering en begin met te zeggen, dat het Bestuur zich verheugt, op nieuw in Amsterdam te kunnen bijeenkomen, in plaats van in den Haag, omdat in Amsterdam een betrekkelijk groot aantal leden der Vereeniging zijn, met wie alzoo, ook volgens het Reglement, nadere voeling wordt gehouden.

Het onderwerp, heden avond door Dr. MEYERS te behandelen, is niet zoo zeer een militair onderwerp, maar toch een, dat daarmede nauw verband houdt.

Gelijk bekend is, heeft de Vereeniging in dezen winter reeds behandeld het „Vorbereidend Militair Onderricht” en het „Nederlandsche Volksleger;” in aansluiting daaraan zal alsnu besproken worden de „Vrijwillige Weerbaarheid.”

In de laatste jaren heeft men kunnen zien, dat er overal een streven is om zich meer en meer weerbaar te maken ; de wijze, waarop dat in ons land geschiedt, is zeer verschillend. Het Bestuur heeft gemeend, dat het nuttig zoude zijn, eens na te gaan, hoe men zich voorstelt, het gewenschte doel te bereiken en het vraagstuk der vrijwillige weerbaarheid meer van nabij te bezien, ten einde daarvan zoowel de goede als de minder gunstige zijde te leeren kennen. Het heeft zich daartoe gewend tot een persoon, die door eigen ondervinding en toewijding voor de zaak in staat geacht kan worden, daaromtrent het noodige mede te deelen, met het verzoek ons dat vraagstuk te willen toelichten. Ik hoop, dat het den geachten spreker van dezen avond zal gelukken, ons een juist inzicht in den stand der vrijwillige weerbaarheid hier te lande te geven.

Ik van mijn kant, hoewel meer zuiver militair, stel veel belang in de zaak der Volksweerbaarheid, omdat het eene

nationale zaak is. Het verheugt mij daarom, in ons midden personen te zien, die ook daarin bijzonder veel belang stellen en daarvan doen blijken, door zelfs van elders over te komen.

Volgens het convocatiebiljet zijn er eenige candidaat-leden. Wenshende dadelijk tot de ballotage over te gaan, noodig ik de Heeren VAN GASTEL en Jhr. RAM beleefd uit, de stemmen te willen verzamelen en met den Secretaris-Penningmeester den uitslag der stemming op te nemen.

Tot de stemming wordt overgegaan. De uitslag daarvan is, dat alle voorgestelde kandidaten, de Heeren: W. G. van Hoogenhuijze, 1e Luitenant bij het regiment Grenadiers en Jagers, en J. C. P. W. A. Steenkamp, Kapitein der Artillerie, te 's-Gravenhage; H. J. J. M. Koremans, 1e Luitenant der Artillerie, te Gorinchem; E. H. G. van der Noordaa, Kapitein der Infanterie, te Maastricht; A. P. Enklaar, 2e Luitenant der Genie, en N. W. Verschoor Gerlings, res. Kapitein Infanterie Landweer, te Utrecht, met algemeene stemmen zijn aangenomen.

De VOORZITTER geeft daarna het woord aan Dr. MEIJERS tot het houden zijner voordracht over:

HET VRAAGSTUK DER VRIJWILLIGE WEERBAARHEID.

I.

De Heer MEIJERS: Mijne Heeren! Het onderwerp, waarvoor ik heden avond uwe aandacht vraag, ligt min of meer op het grensgebied der militaire wetenschappen. Het kan beschouwd worden als een onderdeel van het vraagstuk der legerorganisatie of juister uitgedrukt van dat der organisatie onzer strijdkrachten. Met het legerstelsel, dat wij sinds de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden hebben aangenomen en dat, zooals gij allen weet, van den vorm van een huur- of staand leger, aangevuld door militie, langzamerhand in een zuiver militie-leger met beperkt contingent en blijvend kader, een kaderleger dus, is overgegaan, heeft zich een eigenaardig

verschijnsel voorgedaan, n.l. dat in bepaalde tijdvakken een groot aantal burgers, zonder zich als vrijwilligers bij dat leger te voegen, zich door onderlinge oefening voor den krijgsveld dienst trachtten te bekwamen. Dit verschijnsel wordt dat der vrijwillige weerbaarheid genoemd en het is het voorwerp geweest van de meest uiteenloopende beoordeelingen. Het onderzoek naar de sociale oorzaken van dit verschijnsel, naar de vormen, waaronder het zich voordoet, naar de waarde uit een oogpunt van legerorganisatie en naar de militaire bruikbaarheid noem ik het vraagstuk der vrijwillige weerbaarheid. Dit vraagstuk wensch ik heden avond te behandelen met behulp van gegevens, die studie en ervaring mij aan de hand hebben gedaan. Mijne bedoeling is niet, een pleidooi te leveren voor een bepaalden vorm van weerbaarmaking, maar een wetenschappelijk objectief onderzoek van een verschijnsel, dat zich in onzen Nederlandschen Staat voordoet. Het is U allen bekend, dat de vraag naar de beste wijze, waarop onze strijdkrachten kunnen worden bijeengebracht en georganiseerd, velen in den lande ernstig bezig houdt en het is zeker niet te voortvarend om te zeggen, dat die vraag zal worden beantwoord op eene wijze, die in eene niet al te verre toekomst eene verandering zal brengen in ons tegenwoordig stelsel van legervorming, in welke richting dan ook. Degenen, die met eene dergelijke regeling zullen worden belast, zullen een aantal gegevens en ervaringsfeiten moeten hebben, die hun tot grondslag kunnen dienen voor de vorming van hun stelsel. Bij zulk een ernstig werk, waarvan in zoo hooge mate ons volksbestaan afhankelijk is en dat zoo diep in het sociale en economische leven van ons volk ingrijpt, moeten persoonlijke meeningen en opvattingen zoo veel mogelijk vermeden worden, want deze zijn vaak slechts een voortbrengsel van eene vluchtige en onnauwkeurige waarneming. Ik wil trachten, in hetgeen volgen zal op het bescheiden gebied, dat ik zoo even heb afgebakend, feiten en gevolgtrekkingen neer te leggen, die mede als bouwstoffen kunnen dienen voor eene zoo juist mogelijke regeling van ons weerstelsel en die, daar ze voor elk, die er de moeite voor wil

doen, zijn na te gaan, naar ik hoop, aanspraak kunnen maken op zekere objectiviteit.

Ik wil U nu bekend maken met het materiaal, waaraan mijne waarnemingen ontleend zijn. De vrijwillige weerbaarheid, die zich sinds de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden wel voortdurend heeft voorgedaan, heeft gedurende enkele perioden een veel grooteren omvang aangenomen, zoodanig, dat de aandacht van de regeering en van het volk er merkbaar op werd gevestigd. Deze perioden zijn die van den Belgischen opstand, die van 1866—1876 en die van 1900 tot heden. Van de twee laatste perioden zijn mij voldoende feiten uit geschriften en door persoonlijke waarneming bekend om het maken van gevolgtrekkingen te rechtvaardigen.

Ik wil slechts even aanstippen, dat aan den oorlog met België door verschillende vrijwilligerskorpsen, jagerkorpsen werden ze genoemd, een werkzaam aandeel is genomen. Het waren de jagers van VAN DAM, van ROOKMAKER, van VALKENBURG, de Koninklijke Jagers en de jagerkorpsen van studenten aan de Hooge scholen. In den tiendaagschen veldtocht zijn ze herhaalde malen in het vuur geweest. Bij het volk mochten zij zich in eene groote populariteit verheugen, hetgeen enkele liedjes uit dien tijd bewijzen.

Omstreeks 1866 schenen voor ons land moeilijke tijden te zullen aanbreken. Denemarken, door al zijne bondgenooten in den steek gelaten, moest na een ongelukkigen oorlog zijn verzet tegen Pruisen met afstand van een aanzienlijk grondgebied boeten, het koninkrijk Hannover verdween in korten tijd uit de rij der onafhankelijke staten. Deze machtsuitbreiding van Pruisen aan onze oostelijke grenzen stelde ons de mogelijkheid voor oogen, dat ook wij wel eens in een oorlog met dezen staat gewikkeld konden worden, en angatig vroeg men zich af, of wij voldoende weerstand bezaten, zulk een strijd met eenige kans op goeden uitslag aan te gaan. Het nationaliteitsgevoel van vele burgers ontwaakte, de Hoogleraren DE VRIES te Leiden en VAN VLOTEN te Utrecht schreven eenige opwekkende, vaderlandslievende opstellen om hunne medeburgers

aan te sporen, zich zoodanig te oefenen, dat een mogelijke oorlog hen gereed zou vinden. In den zomer van 1866 werden vele vereenigingen tot bevordering van 's lands weerbaarheid en tot vrijwillige oefening in den wapenhandel opgericht. Ze ontstonden deels uit de oude scherpschuttersvereenigingen, handboog- en buksschutterijen, deels geheel nieuw. Door de regeering, vooral door Z. M. Koning WILLEM III werd de oprichting dezer vereenigingen met vreugde begroet. Z. M. gaf daar uiting aan door eene zinsnede in de Troonrede van 17 September 1866, luidende :

„De oprichting van vrijwillige vereenigingen, tot gemeenschappelijke oefeningen in den wapenhandel, heb ik als blijk van den nationalen geest met vreugde begroet.”

De Minister van Oorlog VAN DEN BOSCH zond reeds 2 Juli 1866 eene missive aan de Bevelhebbers in de Militaire Afdeelingen, waarin hun werd opgedragen, aan dergelijke vereenigingen allen mogelijken steun te verleen, geschikte onder-officieren als instructeurs voor hen beschikbaar te stellen en voor schietoefeningen aan elke vereeniging een tiental geweren met getrokken loop in bruikleen af te staan. Met groote geestdrift kwamen tal van vereenigingen tot stand. In Amsterdam richtte de Heer H. P. J. LE JOLLE den 10en October 1866 een oproep tot zijne medeburgers in de middag-editie van het *Handelsblad*. Den 24en November d.a.v. werd de vereeniging tot bevordering van 's lands weerbaarheid „Pro Patria” opgericht en den 13en December telde deze reeds ruim 300 leden, een getal, dat met den dag aangroeide. In 's-Gravenhage was men voor de krijgswetenschappen zoowel wat theorie als wat practijk aangaat niet minder gunstig gestemd. Ook de vereeniging, die ons heden avond te samen brengt, is een voortbrengsel van den toen heerschenden geest. Ten minste ik lees in een vlugschrift, door zes ingezetenen van 's-Gravenhage in Juli 1866 verspreid, waarin tot oprichting van eene „Haagsche Scherpschuttersvereeniging” wordt opgewekt, het volgende: „De buitengewone bijval, welken de onlangs hier ter stede opgerichte „Vereeniging ter beoefening van de

Krijgswetenschap" ook bij niet-militairen gevonden heeft, doet almede de ondergeteekenden de hoop voeden, dat ook voor de meer praktische beoefening van een deel dier wetenschap de belangstelling niet bij hunne stadgenooten zal ontbreken."

De „Haagsche Scherpschuttersvereeniging" kwam met grooten spoed tot stand en telde spoedig ruim 200 leden, de regeering stond haar de loterijzaal op 't Binnenhof voor hare oefeningen af. Ook te Utrecht, te Arnhem, te Deventer, te Gorinchem, te Haarlem, te Leiden, te Groningen, te Zeist, te Schiedam en nog op andere plaatsen kwamen in 1866 weerbaarheidsvereenigingen tot stand.

Deze zochten al spoedig nadere aaneensluiting. Op initiatief van de twee groote te Utrecht gevestigde vereenigingen kwamen den 22en October de afgevaardigden van verschillende scherpschutterscollegiën en vereenigingen tot bevordering van 's lands weerbaarheid te Utrecht samen en werd daar de „Nederlandsche Weerbaarheidsbond" opgericht. Deze bond had ten doel, eenheid te brengen in de pogingen, die tot bevordering van 's lands weerbaarheid werden aangewend en gemeenschappelijke belangen te behartigen. Leden waren de vereenigingen, die den wapenhandel beoefenden. De bond werd bestuurd door een centraal comité van 9 leden, waarvan drie de permanente afdeeling vormden en te Utrecht moesten wonen.

Z. M. de Koning aanvaardde het beschermheerschap van den „Nederlandschen Weerbaarheidsbond", Z. K. H. de Prins van Oranje werd eere-voorzitter.

De geschiedenis van den „Nederlandschen Weerbaarheidsbond" en van de vereenigingen, waaruit hij was samengesteld, is mij bekend uit de verslagen der algemeene vergaderingen, waarvan de notulen tot 1876 toe in druk zijn verschenen, meestal als stenographisch verslag, uit de vijf jaargangen van „Nederlandsche Weerbaarheid", Jaarboekje voor de Nederlandsche Vereenigingen tot vrijwillige oefeningen in den wapenhandel; uit correspondentie met enkele leiders der toenmalige beweging, die nog in leven zijn, en uit de verhalen van eenige personen,

die van buiten af deze uiting van vrijwillige weerbaarheid hebben gadeslagen.

Van het Centraal Comité van dezen „Nederlandschen Weerbaarheidsbond” is eene zeer veelomvattende werkzaamheid uitgegaan. IJverig werd op de meest verschillende plaatsen propaganda gemaakt en het aantal weerbaarheidsvereenigingen, dat in 1866 twintig bedroeg met 1985 werkende leden, steeg reeds in 1867 tot 61 met niet minder dan 5521 werkende leden. Het grootste deel dezer vereenigingen was bij den Bond aangesloten.

Tot deze snelle vermeerdering droeg zeker veel bij de steun, die van regeeringswege, maar vooral door den Koning gegeven werd. Deze steun werd nader vastgelegd in het Kon. Besluit van 12 Mei 1867, dat nog in hoofdtrekken van kracht is en dat velen uwer bekend zal zijn. Bij dit Kon. Besluit werd dan, gelet op den prijzenswaardigen ijver van vele ingezetenen om zich in het hanteeren der wapenen en bijzonder in het schieten te oefenen, aan vereenigingen, die ten doel hadden, 's lands weerbaarheid te verhoogen en met koninklijke toestemming waren opgericht, medewerking van staatswege verleend. Deze medewerking bestond daarin, dat, wanneer uit die vereenigingen een korps gevormd werd, de commandant en verdere officieren van dat korps door den Koning werden benoemd; zij moesten een eed van trouw aan den Koning, de Grondwet en de wetten van den Staat afleggen en zouden door de officieren van zee- en landmacht en die der schutterijen in hun rang erkend worden, terwijl de schildwachten voor hen de voorgeschreven eerbewijzen moesten verrichten. Verlangde eene vereeniging bij hare oefeningen en diensten eene kleeding naar bepaald model te dragen, dan kon die kleeding als uniform door den Koning worden erkend, terwijl aan officieren en onderofficieren der korpsen vergund was, de zelfde rangsteekenen te dragen als die voor de infanterie van het leger bepaald waren. De vereenigingen konden op haar verzoek door den Minister van Oorlog voorzien worden van de noodige munitien voor schietoefeningen en indien de voor-

raad van wapenen het toeliet, konden door hem eenige geweren ten gebruike worden verstrekt. Ook kon door den Minister van Oorlog het noodige personeel uit het leger tot het geven van onderricht, tijdelijk, aan de vereeniging worden toegevoegd.

Daar nu echter het verstrekken van geweren van regeeringswege bij lange na niet voldoende was om in de bewapening der verschillende korpsen te voorzien, werd op initiatief van den Graaf VAN LIMBURG STIRUM en den oud Vice-Admiraal JHR. VAN KARNEBEEK, die elk daarvoor f 3000.— beschikbaar stelden, een nationaal scherpschuttersfonds opgericht. Het Centraal Comité stelde het beheer van dit fonds onder een Raad van Toezicht, waarvan de Prins van Oranje het voorzitterschap op zich nam en waarvan de vergaderingen ten paleize gehouden werden. Men deed een beroep op het volk om dit fonds uit te breiden en kwam tot eene som van f 10502 aan giften in eens en f 521.— aan jaarlijksche bijdragen. Deze som zou besteed worden voor den aankoop van achterlaadgeweren (M. SNIDER) ten behoeve van de vereenigingen en als voorschotten bij den aanleg van schietbanen, indien gemeentebestuur of vereeniging voldoende waarborg konden geven, het voorschot te kunnen terugbetalen. De jaarlijksche inkomsten van het fonds zouden dienen ter ondersteuning van de groote nationale schietwedstrijden, die jaarlijks zouden plaats hebben.

De vereenigingen namen in bloei en omvang toe en uit verscheidene er van werden korpsen gevormd, die op hiërarchiek-militaire wijze werden ingericht. De Koning was van vele beschermheer en zij kregen dan het recht op hun schouderpassant een gekroonden hoorn aan te brengen, volgens de bij het bataljon Jagers bestaand model. De korpsen, gevormd uit de vereenigingen tot bevordering van 's lands weerbaarheid te 's-Gravenhage, te Apeldoorn, te Rotterdam en te 's-Hertogenbosch, kregen achtereenvolgens het recht, den naam te voeren van „Kon. scherpschutters” van 's-Gravenhage, van de Veluwe, van Rotterdam en van 's-Hertogenbosch. Het „Korps Kon. scherpschutters van de Veluwe” werd op kosten van Z. M. gekleed. Maar nog op vele andere wijzen uitte zich de gunst

van den vorstelijken beschermheer. Z. M. benoemde den Graaf SCHIMMELPENNINCK VAN NYENHUIS tot koninklijk commissaris bij den Bond en de derde algemeene jaarlijksche vergadering op 22 Februari 1869 in het Gebouw van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht werd op uitdrukkelijk verlangen van Z. M. door den Prins van Oranje gepresideerd.

Het was op deze vergadering, dat ter sprake kwam het verzoek, door het Centraal Comité namens den Bond aan den Minister van Oorlog gedaan, om aan de lotelingen, die zich vóór hunne inlijving bij eene weerbaarheidsvereeniging hadden geoefend, een verkorten diensttijd toe te staan. Er bleek toen, dat Z. M.'s verantwoordelijke regeering eene minder groote waarde aan deze vereenigingen hechtte dan het hoofd van den Staat zelf. Waar het denkbeeld van de z.g. individualiseering van den diensttijd ook na dien tijd herhaalde malen weder is opgedoken, is het misschien van belang, het oordeel van den Minister, den Generaal VAN DEN BOSCH, in dien voor de vrijwillige weerbaarheid zoo geestdriftvollen tijd nog eens in herinnering te brengen. In zijne missive van 18 April 1868, waarin hij op het verzoek van den „Ned. Weerbaarheidsbond” afwijzend beschikte, schreef hij: „Het geldt hier niet alleen eene eenigszins vaardige behandeling van het geweer, maar inzonderheid de militaire opvoeding in het algemeen, de militaire discipline, het zich bewegen in rijen en gelederen, welk een en ander uitsluitend in het leger kan worden verkregen.” Maar Koning WILLEM III kon zich hier niet mede vereenigen en heeft zijn minister tot andere gedachten weten te brengen. Ten minste aan het einde van de vergadering las Z. M.'s commissaris, Graaf SCHIMMELPENNINCK een telegram voor van den Minister van Oorlog, waarin deze mededeelde, dat Z. M. eene circulaire had goedgekeurd betreffende het verkorten van den oefentijd voor miliciens, die zich reeds vrijwillig hadden bekwaamd. Deze circulaire van 24 Februari 1869 aan de Bevelhebbers in de Militaire Afdeelingen houdt in, dat de eerste oefentijd van 10 maanden tot op 6 maanden verminderd zou worden voor lotelingen, die vóór hunne inlij-

ving bij de militie bij eene vereeniging tot vrijwillige oefening in den wapenhandel of op andere wijze, zoodanigen graad van geoefendheid hadden verkregen, dat zij na één maand onder-richt bij het korps te hebben genoten, blijken voldoende geoefend te zijn, om aan de exercitiën in de Bataljonsschool deel te nemen, zullende zij bovendien, alvorens met verlof te vertrekken, in het schieten zoo ver gevorderd moeten wezen, dat zij tot de 2de klasse van het schijfschieten zijn overgegaan. Wanneer deze miliciens echter bij de 2e loting voor het blijvend gedeelte werden aangewezen, behielden zij aanspraak op het hun toegekend voorrecht, mits zij het door hen getrokken nummer verwisselden met een nummer, dat op groot verlof recht gaf. Wenschten zij daar geen gebruik van te maken (men betaalde voor zulk eene nummervwisseling gewoonlijk 100 gulden) dan kwamen zij bij voorkeur voor het bekleeden der rangen van korporaal en sergeant in aanmerking.

Dat was een krachtige steun voor de weerbaarheidsvereeningen, maar hoewel sommige, zooals bijv. het „Korps Kon. scherpschutters” te Rotterdam, zich in het bijzonder op het houden van de vereischte vooroefeningen toelagden, was de vermeerdering van ledenaantal toch niet zoo als men dat bij zulk eene vrijgeveige bepaling wel verwacht zou hebben.

De vereenigingen oefenden zich ijverig in de exercitiën, de behandeling van het geweer, in het tirailleeren, in den veld-dienst, maar vooral in het schieten. Ook waren er artillerie-korpsen en wel in den Helder het „Artillerie Vrijkorps” met 2418 werkende leden, in Zutphen, de vereeniging „Vrijwillige Artillerie” met 51 werkende leden, terwijl ook de leden der vereeniging „Albrecht Beyling” te Schoonhoven zich in de behandeling van vesting- en veldgeschut oefenden. Maar het glanspunt van al deze vereenigingen werd gevonden in de groote nationale schietwedstrijden met de daarbij gehouden kampen, waarvan er drie plaats hebben gehad, die van den „Nederlandschen Weerbaarheidsbond” zijn uitgegaan: in 1868 te Waalsdorp, in 1869 bij de Bildt en in 1872 op de Wieselsche heide. Deze schietkampen waren de hoogste levensuiting der

weerbaarheidsbeweging, met hare muziekkorpsen trokken de vereenigingen er heen en meer dan twee duizend weerbaarheidsmannen kampeerden soms te zamen. Leger en schutterijkorpsen werden uitgenoodigd en namen ijverig deel aan de wedstrijden. Z. M. de Koning en alle leden van het Koninklijk huis waren herhaalde malen gedurende de wedstrijdweek tegenwoordig. Vorst en volk, leger en burgerij verboederden daar. Zoo lezen wij in het verslag van den van 21—26 September 1868 bij Waalsdorp gehouden wedstrijd: Wedstrijd met de karabijn, afstand 100 passen, 1e prijs J. G. GREVINK, huzaar bij het 4e Regiment met 52 punten; 2e prijs Z. K. H. de PRINS VAN ORANJE met 51 punten. Hechter werd daar de band tusschen de verschillende vereenigingen. Er werd veel champagne gedronken en gesproken van de ure des gevaars, waarin men kroon en vaderland zou verdedigen.

En ze zou komen die ure des gevaars, spoediger dan men zelfs verwachtte. Toen den 14en Juli 1870 den Graaf BENEDETTI te Ems, na afwijzing van het bekende aanmatigende verzoek van de Fransche regeering, een verder onderhoud met den koning van Pruisen geweigerd werd, was de oorlog tusschen beide groote rijken onvermijdelijk en lag de mogelijkheid voor de hand, dat ons land op eene voor ons noodlottige wijze in dien oorlog betrokken zou worden. Een observatieleger van bijna 60.000 man onder den Prins van Oranje trok naar de grenzen; de mogelijkheid bestond, dat het spoedig zou moeten worden aangevuld. Hoe hebben de geestdriftige weerbaarheidsmannen van 1866 zich onder deze omstandigheden gedragen? De roep, die daarvan bij het nageslacht is overgebleven, is geen gunstige; herhaalde malen heb ik hooren vertellen, dat de meeste vereenigingen ontbonden werden, dat toen het er op aankwam, slechts enkele personen zich beschikbaar stelden, dat de weerbaarheidsbeweging van dat oogenblik af verliep. Uit de hiervoor door mij genoemde officieele bescheiden, aan welker juistheid toch moeilijk te twijfelen valt, en uit de mondelinge mededeelingen van enkele thans nog levende personen, die toen aan het hoofd der weerbaarheid

stonden, is mij gebleken, dat die blaam volkomen onverdiend is. Den 18en Juli 1870, dus nog een dag vóórdát de officieele oorlogsverklaring te Berlijn werd overhandigd, had eene algemeene vergadering van den „Nederlandschen Weerbaarheidsbond” te Utrecht plaats, waarbij 's Konings commissaris tegenwoordig was. Daar werd onder groote geestdrift en algemeen geroep van Bravo! Leve de Koning! de volgende motie aangenomen, die onmiddellijk per telegraaf aan Z. M. den Koning en den Minister van Oorlog werd medegedeeld: „De algemeene vergadering besluit, dat de Weerbaarheid zich onmiddellijk stelt ter beschikking van het Vaderland, om op de eerste roepstem des Konings zich als individu, of als korps aan te sluiten bij het leger of de schutterij.”

Uit het verder gesprokene op deze vergadering zoowel als uit de jaarverslagen der vereenigeningen blijkt, dat bijna allen en zeker alle voornamen dienovereenkomstig gehandeld hebben. Het „Korps Koninklijke scherpschutters” van Rotterdam had zich terstond in zijn geheel beschikbaar gesteld en de oefeningen voor ieder opengesteld, onverschillig of hij zich aan het korps wilde verbinden of niet. De leden der vereenigeningen te Zeist en te Tilburg hadden zich allen bereid verklaard, zich bij het leger aan te sluiten. Namens het „Korps Koninklijke scherpschutters” van 's-Gravenhage deelde de Heer NETSCHER mede, dat het korps, 385 man sterk, zich in den ruimsten zin beschikbaar stelde en het kader bereid was, bij indiensttreding zijne rangen neer te leggen. De vereeniging „Flevo” te Harderwijk had zich reeds bij den minister aangemeld. Het artillerie-korps te den Helder verklaarde zich bereid, op de eerste roepstem des Konings te wapen te snellen; de stellingcommandant had het reeds eene plaats aangewezen. In Utrecht, waar de verschillende vereenigeningen te zamen ruim 600 man telden, die echter alleen tot de meer gegoede en reeds gevestigde burgerij behoorden, verklaarde men zich bereid om stad en forten te helpen verdedigen. 1) Ook te Apeldoorn, te Woerden, te Vianen, te

1) De „Utrechtsche Studenten-Vereeniging tot vrijwillige oefening in den Wapenhandel”, 70 leden sterk, wilde zich in haar geheel bij het 7e Regiment Infanterie aansluiten.

Groningen, te Schiedam, te Delfzijl, te Veendam, te Gouda, te Gorinchem, stelden de vereenigingen zich geheel of op enkele leden na beschikbaar, te Leiden en te Hengelo voor de helft. Van de andere vereenigingen heb ik niet kunnen uitvinden, hoe zij zich onder de bedoelde omstandigheden gedragen hebben; slechts enkele klagen er over, dat leden bij het uitbreken van den oorlog bedankten. Zoo was de Kamper-vereeniging „Koning Willem de Derde” bijna ontbonden op het gewichtige tijdstip, maar de burgers van de rijkste gemeente van ons land hebben nu eenmaal eene eigenaardige reputatie. In het verslag van het scherpschutters-korps „Gelre” te Putten wordt vermeld, dat tijdens de mobilisatie van ons leger zes leden bedankten, onder wie twee ridders van de Militaire Willemsorde, ook al een bewijs, dat moreele grootheid even vergankelijk is als materieele.

Mochten dus al enkele vereenigingen eene minder goede figuur maken, de groote meerderheid beweest, dat het haar ernst met de zaak was geweest en wanneer het vooral die min gunstige voorbeelden zijn, waarvan de herinnering bij het nageslacht is overgebleven, dan is dat eerder een bewijs van wat SHAKESPEARE aan MARCUS ANTONIUS na CAESAR'S dood laat zeggen: *The evil that men do live after them, the good is oft interred with their bones.*

Het antwoord op de bereidwilligheid der weerbaarheidsvereenigingen was een Koninklijk Besluit, waarin bepaald werd, dat mannen van 17- tot 50-jarigen leeftijd werden toegelaten tot eene vrijwillige verbintenis bij het leger voor onbepaalden tijd, doch minstens zoo lang de militie buitengewoon onder de wapens werd gehouden. De keuze van het korps, waarbij zij wilden dienen, was aan deze vrijwilligers overgelaten; ook kregen zij toestemming, de uniform van hunne vereenigingen te blijven dragen en vooralsnog buiten de kazerne te wonen. Verder gaf Z. M. bij missive van den 28en Juli 1870 van den Directeur van H. D. kabinet als zijn verlangen te kennen, dat Z. M. de korpsen „Koninklijke scherpschutters” van Rotterdam, 's-Gravenhage en van de Veluwe, als korpsen bij elkaar wenschte te houden. Door het Centraal Comité van

den „Nederlandschen Weerbaarheidsbond" werden onmiddellijk na het bovengenoemd Kon. Besluit aan alle vereenigingen staten toegezonden om een overzicht te krijgen van hen, die zich persoonlijk beschikbaar stelden. Door de meeste vereenigingen werd hieraan voldaan, doch deze statistiek kon niet volledig worden opgemaakt, daar onderwijl ten gevolge van het nu duidelijk geworden strategische plan van den Duitschen generalen staf, het oorlogsgevaar voor ons land geweken was.

Toen nu in 1871 de „Nederlandsche Weerbaarheidsbond" voor zijne vijfde algemeene vergadering te Utrecht bijeenkwam, konde voorzitter, de Heer SCHUBART zonder tegenspraak vaststellen, dat de weerbaarheidsvereenigingen hare vuurproef doorstaan hadden. Toen het oorlogsgevaar het meest dreigde, was de geestdrift het grootst geweest. Het aantal der vereenigingen, dat in 1869 tot 67 gedaald was, steeg onder den invloed der omstandigheden in den zomer van 1870 tot 81 met 5662 werkende leden, het grootste aantal, dat ooit bereikt was. Al had het groote publiek de weerbaarheidsmannen bespot en *enkele* volksvertegenwoordigers smadelijk over hunne vereenigingen gesproken, zij hadden bewezen, dat zij niet terugtraden toen de nood aan den man kwam, en het bleef hun plicht, op den ingeslagen weg voort te gaan. Maar tevens was er gebleken hoe veel er aan de organisatie der weerbaarheidsvereenigingen en aan de volkswapening, die er mede bedoeld was, ontbrak, hoe verschillend de wegen waren, die men bewandelde, hoe gebrekkig de korpsen voor den oorlog uitgerust en georganiseerd waren.

Al was de wil goed, men zag, dat de middelen ontoereikend waren. De gebreken der tot nu toe gevolgde regeling waren aan den dag gekomen en men wenschte, dat nu na vijf jaren de regeering de taak overnam.

Toen dan ook de Heer HUET uit Delft het voorstel deed om bij de regeering er op aan te dringen, algemeenen oefenplicht bij de wet in te voeren, werd dit met groote instemming aangenomen. Op het request, dat daarvan het gevolg

was, werd slechts door Z. M. den Koning geantwoord, die er zijne ingenomenheid mede te kennen gaf.

Regeering noch Volksvertegenwoordiging nam het ernstig in overweging, integendeel, in het jaar 1873 werd een voorstel tot invoering van den persoonlijken dienstplicht afgestemd en het jaar 1874 bracht ons de Vestingwet met den Chineeschen muur, zooals de Heer DE ROO VAN ALDERWERELT het betitelde. De doode weermiddelen werden gesteld boven de levende. Met de weerbaarheidsvereenigingen was het nu gedaan, haar aantal verminderde en de ijver der leden verflauwde; omstreeks 1883 werden de meeste der nog overgeblevene in gewone schietvereenigingen veranderd; slechts het „Korps Koninklijke scherpschutters” van Rotterdam kon als militair korps blijven bestaan, gesteund als het werd door het bezit van eene eigen schietbaan en een kapitaal van een millioen gulden, dat door middel van eene premieleening — de bekende weerbaarheidsloten — bijeen was gebracht.

De weerbaarheidsbeweging van 1866 en 1870 is op niets uitgelopen. Ze was eene eerlijk gemeente en goed gedurfde poging tot eene vrijwillige volkswapening. Deze poging heeft gefaald, niet door lafhartigheid of gebrek aan ernst bij de deelnemers toen het er op aankwam, maar door gebrek aan hulpmiddelen en aan goede leiding toen de ijver groot was, door het verflauwen van dien ijver zoodra een vastere vredestoestand was teruggekeerd, door gebrek aan belangstelling van de regeering vooral, die het kapitaal aan vaderlandsliefde, dat vrijwillig werd aangeboden, niet heeft weten te benutten toen het tijd was.

Den 7den November 1891 werd ten huize van den Heer C. VAN LENNEP te Amsterdam de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging” opgericht. De oprichting van deze vereeniging staat niet in verband met eenige politieke gebeurtenis in Europa, die gevaar opleverde voor onze onafhankelijkheid, maar geschiedde omdat eenige jongelui van de Handelsschool en het Gymnasium zich onderling in den wapenhandel wilden oefenen en aan die oefening een vastere grondslag wilden

geven. Hun plan vond in den aanvang weinig aanmoediging. Gedachtig aan het verloop van de weerbaarheidsbeweging van 1866, raadde de toenmalige stellingcommandant, de Generaal-Majoor BERGANSIUS het hun beslist af. Hij meende, dat hunne tijdelijke liefhebberij spoedig door allerlei andere verdrongen zou worden. Maar de jongelui lieten zich niet ontmoedigen. Daar zij allen reeds deelnamen aan de z.g. „Vrijwillige oefeningen in den Wapenhandel”, welke thans nog onder den naam van „Voorbereidend Militair Onderricht” voortbestaan, werd de officier, die met de leiding van deze oefeningen te Amsterdam belast was, in den arm genomen. Met zijne hulp kwam toen de vereeniging tot stand. Van die vereeniging is ook in den loop der jaren eene propaganda voor vrijwillige militaire oefening uitgegaan, eene propaganda, waarvan de uitkomst nog geen tiende deel bereikt heeft van die, in 1866 en 1870 verkregen. Ik zou U dan ook niet met de geschiedenis van deze vereeniging een oogenblik bezighouden, indien niet haar werken zich voornamelijk geopenbaard had in de vorming van een korps, waarna de leiders, allengs door ondervinding wijs geworden, de beste vormen voor de vrijwillige weerbaarheid hebben weten te vinden en dat een zekeren graad van volkomenheid heeft weten te bereiken. Niet ontstaan in eene plotselinge opwelling van geestdrift, om na korten tijd weder te verdwijnen, is de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, van klein af begonnen, langzamerhand in omvang toegenomen, bestaat na 16 jaar nog en gaat steeds vooruit. Zij heeft daardoor de gelegenheid aangeboden, enkele punten uit het vraagstuk der vrijwillige weerbaarheid nauwkeurig te bestudeeren en aan de practijk te toetsen. Deze ervaringen kunnen van nut zijn indien men in de toekomst de vrijwillige weerbaarheid wensch uit te breiden of haar in de legerorganisatie eene plaats wil toekennen. Daar ik kort na de oprichting lid van die vereeniging ben geworden en haar langen tijd heb helpen besturen, kan ik U iets omtrent die ervaringen mededeelen.

Bij de Amsterdamsche jongelui, die tot de oprichting besloten hadden, zaten eigenlijk voornamelijk exclusivistische

beginselen voor. Het waren zoons van Amsterdamsche patrieters of rijke kooplieden en de ballotage, die zij hielden over degenen, die hunne vaderlandslievende neigingen deelden, was vrij streng. Na eenige jaren bleek echter, dat, wilde men de vereeniging op den duur in stand houden, men veel van die strenge eischen moest laten vallen en kwam deballotage niet dan zelden voor. Spoedig zocht men aansluiting bij gelijkgezinde kameraden in andere steden. In Rotterdam bestond eene vereeniging »Oranjetrouw», eene jongelingsafdeeling van het „Korps Koninklijke scherpschutters” en te zamen met de vereeniging »Ares” vormde deze de afdeeling Rotterdam der „Ned. Weerbaarheids Vereeniging” (Februari 1892). In dit jaar werd ook te Arnhem eene afdeeling opgericht, in 1893 een in den Haag, in 1894 te Haarlem, Leiden en Utrecht, waar de schietvereeniging »Tyr” zich in haar geheel aansloot, in 1896 te Delft, in 1897 in Wageningen (die na 2 jaar weder verdween), in 1899 in Hilversum, in 1907 in Gouda en Bergen-op-Zoom. De vereeniging werd gevestigd te Utrecht en kreeg de koninklijke erkenning; de afdeelingen kregen elk afzonderlijk de toestemming tot oprichting van een korps op grond van het besluit van 1867. De uniformen en de organisatie dezer korpsen is overal gelijk, die alle wettelijk tot één korps te vereenigen schijnt uit een administratief oogpunt onmogelijk, maar wanneer de afdeelingen voor gezamenlijke oefeningen bijeenkomen, spreken wij voor het gemak van het „Korps der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”.

Toen de jeugdige oprichters ouder werden en eene positie in de maatschappij gingen bekleeden, hebben zij getracht, de beginselen hunner vereeniging, waarvan zij de ernstige zijde waren gaan inzien, zoo veel mogelijk onder hunne tijdgenooten te verbreiden. Stelselmatig werden daartoe allerlei middelen te baat genomen. Mannen, die iets van belang hadden mede te deelen op het gebied van landsverdediging of volksweerbaarheid, werden als sprekers door de vereeniging uitgenoodigd, bij welke voordrachten dan op ruime schaal toegang werd

verleend; door de leden zelven werden lezingen gehouden voor jongelui, om werking en doel der vereeniging uiteen te zetten. In de groote en kleine pers hebben meerderen van hen, naar de omstandigheden dit medebrachten, met den ernstigen aandrang van eene maatschappelijke overtuiging, of wel in den lossen toon van een jong mensch, die wat vertellen wil van het vroolijke kampeven en het gezond buiten zijn, telkens en telkens weer beschrijvingen gegeven van hunne oefeningen en hun kamp en aangedrongen op het noodzakelijke, dat velen zich bij hen aansloten. Dikwijls kwam daarbij een der machthebbers op journalistiek gebied op verdienstelijke wijze te hulp. Ook het geven van feesten en uitvoeringen met programma's, die voornamelijk op lichaamsoefeningen betrekking hadden, werd niet versmaad om de vereeniging aan het groote publiek bekend te maken. Dan weder werden op allerlei inrichtingen van onderwijs circulaires verspreid, waarin op duidelijke en beknopte wijze gewezen werd op den plicht, die iedereen had, weerbaar te zijn, ten einde mede te kunnen doen aan de verdediging van zijne onafhankelijkheid, waarin het nut van militaire oefeningen voor eigen lichaamskracht en levensgereedheid werd aangetoond.

Maar de lezingen trokken slechts luttel hoorders, de dagbladartikelen werden overgeslagen of hoogstens aardig en wel goed geschreven gevonden, op de feesten vermaakte men zich en danste men veel, maar hoe dankbaar ook, men sloot zich niet aan en de circulaires verdwenen in dat nooit verzadigde graf, dat voor deze papieren vlinders naast elke schrijftafel staat. Toch hebben wij den moed niet opgegeven, maar met onverpoosden ijver den arbeid zoowel op het terrein der oefeningen als op dat der propaganda voortgezet. Indien het hier en daar eens slecht ging met eene afdeeling, dan werden er geene middelen gespaard, deze er weer boven opte halen; steeds bleven wij elkaar moed inspreken en hopen op gunstiger tijden voor het beginsel, waarmede wij zoo waren samengegroeid; steeds zweefde ons de mogelijkheid voor oogen, dat wij het denkbeeld algemeen konden maken in

Nederland, dat het de plicht was van iedereen om weerbaar te zijn.

Maar toen wij, na tien jaren werken, weder te zamen kwamen op den 7en November in dat zelfde huis op de Heerengracht, waar de vereeniging haar oorsprong had gevonden, toen hebben wij elkaar eerlijk bekend, dat wij met ons pogen schipbreuk hadden geleden, dat het ons niet gelukt was, eene algemeene beweging in het leven te roepen, dat wij gebleven waren eene kleine vereeniging met een kleinen werkring, dat wij wel gewerkt hadden met ijver en overtuiging, maar dat onze uitkomsten luttel waren, dat wij gezaaid hadden op een bodem, die bij voortduring onvruchtbaar bleek. Maar toch hebben wij elkaar voorgehouden, dat onze arbeid niet geheel en al was geweest een nuttelooze. Want tal van gegevens hadden wij verzameld en het maatschappelijk vraagstuk, waaraan wij onze krachten hadden besteed, was ons nu scherp omlijnd en duidelijk geworden. En al waren wij er nu van overtuigd, dat dit vraagstuk der vrijwillige weerbaarheid in zijn geheelen omvang nooit in positieven zin zou zijn op te lossen, wanneer het n.l. in dien vorm gesteld werd, dat vrijwillige weerbaarheid de grondslag moet zijn van een weerbaar volk, toch waren er onderdeelen van het probleem, waarvan wij bemerkten hadden, dat zij, op behoorlijke wijze opgelost, een voordeel konden opleveren voor onze nationale weerkracht, en het voornaamste daarvan was de mogelijkheid om met vrijwillige weerbaarheid als grondslag ook in vollen vreedestijd en zonder den druk van angstwekkende politieke gebeurtenissen om ons heen een weerbaarheidskorps te vormen, dat, wat organisatie, geoefendheid en tucht betreft, aan voldoende eischen beantwoordde om het onmiddellijk voor den strijd te velde te kunnen gebruiken, voor zoover men dan in vreedestijd troepen te dien opzichte beoordeelen kan.

Ik ga nu over tot de beschrijving van eene derde groote beweging ter bereiking van algemeene weerbaarheid, die u waarschijnlijk beter bekend zal zijn dan de beide vorige. Het is die, welke in een min of meer onmiddellijk verband staat

met den zoo droevig geëindigden vrijheidsoorlog in Zuid-Afrika en den ondergang van de zelfstandigheid van het ons stamverwant volk. De gebeurtenissen van het laatste jaar van de vorige eeuw waren een prikkel voor ons nationaliteitsgevoel en de gebreken in weerkracht en organisatie, die daar ginder aan den dag kwamen, deed ons de hand in eigen boezem steken en ons afvragen of ook wij, indien wij van daag of morgen in dergelijke omstandigheden kwamen, ons gebrek aan algemeene voorbereiding in vreedstijd niet met het verlies van onze onafhankelijkheid zouden moeten boeten. Eigenaardig is het verschijnsel, dat op een zelfde tijdstip gelijksoortige denkbeelden bij personen, die niets van elkaar afweten, eene uiting vinden en zoo waren er op het einde van het jaar 1899 twee groepen van mannen in ons land, wie de weerloosheid van het grootste deel hunner landgenooten met angst vervulde en die op middelen zonnen om daarin verbetering te brengen. Door samensmelting van die twee groepen kwam den 13en Januari 1900 de vereeniging „Volksweerbaarheid” te Utrecht tot stand. Het doel van deze is blijkens het geschrift: „Wat „Volksweerbaarheid” wil en langs welke wegen zij haar doel tracht te bereiken,” te trachten, den voor ons Nederlanders onwaardigen toestand van verslapping, van kleinmoedigheid en weerloosheid, waarin de meesten verkeerden, te doen ophouden, en in het geheele land eene beweging in het leven te roepen, die leidt tot handelen, tot vrijwillig oefenen van alle lichamelijk geschikten, van allen, op wie de plicht rust, in tijden van gevaar aan 's lands verdediging krachtadig mede te werken. Art. 180 van de Grondwet werd hare leuze en „Allen Weerbaar” de zinspreuk, die zij hoopvol in haar blazoen schreef. Mannen van beteekenis van bijna alle politieke partijen en van alle gezindten sloten zich bij haar aan, de oud-Minister van Oorlog, de Heer A. L. W. SEYFFARDT werd als secretaris er de ziel en de leider van.

De weerbaarheidsbeweging van 1866—1870 had bij publiek en regeering te ongunstige herinneringen achtergelaten en was te duidelijk op niets uitgelopen dan dat het geraden

zou zijn, op de zelfde wijze weder eene poging te wagen.

Dit werd door de oprichters der Vereeniging zeer juist ingezien. Duidelijk deed men dan ook uitkomen, dat men niet wilde worden eene groote schiet- of weerbaarheidsvereeniging, dat men niet de bedoeling had, eene volkswapening te organiseren, maar dat men vooral wilde zijn een zedelijke band tusschen alle Nederlanders, dat men deze wilde verheffen tot een zedelijk en lichamelijk hoog staand volk, dat, indien het noodig was, niet alleen bereid, maar ook in staat zou zijn, zijne onafhankelijkheid te verdedigen. De middelen, die men daartoe wenscht aan te wenden, worden onderscheiden volgens het openbaar gemaakt „Algemeen Werkprogramma voor de Afdelingen van „Volkswaarheid”” in *a.* werkzaamheden op zedelijk gebied: n.l. het opwekken en versterken van vaderlandsliefde en nationaliteitsgevoel; het zorg dragen, dat door de opvoeding zoowel in het huisgezin en in de school als daarbuiten de zedelijke grondslag worde gelegd voor een krachtig, zelfbewust volksbestaan; hun, die het schoolonderwijs ontwassen zijn, ons volk met zijne deugden en zijne gebreken beter leeren kennen; *b.* werkzaamheden ter bevordering van lichamelijke ontwikkeling n.l. lichaams oefeningen houden onder behoorlijk toezicht, zoo veel mogelijk in de open lucht en zoo veelzijdig mogelijk opgevat, het houden van militaire oefeningen met jongelui boven de 16 jaar als schieten, schermen, marschen, velddienst oefeningen enz.; *c.* werkzaamheden op staatkundig gebied n.l. de overtuiging wekken zoo wel in staatkundige kringen als daarbuiten, dat wettelijke regeling van den algemeenen oefenplicht bijv. van den 16- tot den 20-jarigen leeftijd voor den staat eene gebiedende noodzakelijkheid is en trachten door woord en geschrift en door verzoekschriften aan de bevoegde machten te verkrijgen, dat het onderwijs in de gymnastiek verplicht worde gesteld van den 8- tot den 16-jarigen leeftijd.

Dat dergelijke beginselen weerklank zouden vinden in den lande en dat er velen waren, die eveneens de noodzakelijkheid der gewenschte maatregelen inzagen, wordt wel bewezen door de

snelle wijze, waarop de vereeniging „Volksweerbaarheid” zich over ons land vertakte. Nog vóór het jaar 1900, het jaar der oprichting, ten einde was, telde zij reeds 87 afdeelingen met te zamen ongeveer 13.000 leden. Met grooten ijver werden de boven aangegeven werkzaamheden begonnen en voortgezet. Men vond verscheidene gelijkgestemde landgenooten, die den lust en de noodige geestdrift bezaten om hunne medeburgers voor het schoone doel op te wekken; verschillende geschriften en artikelen met vaderlandslievende strekking werden op ruime schaal verspreid. Het weekblad „Allen Weerbaar”, het officieel orgaan der vereeniging, vormt eene voortdurende propaganda. Het valt moeilijk, zelfs nu de vereeniging acht jaar bestaat, een oordeel te vormen over de resultaten, die zij bereikt heeft. De vaderlandsliefde van een individu is al eene moeilijk te meten grootheid, zeker die van een volk, wanneer ze niet op de proef gesteld wordt, en nog moeilijker is het, de hoeveelheid vaderlandsliefde van het jaar 1900 en die van nu met elkaar te vergelijken. Maar er zijn zekere teekenen, die op een beslist vooruitgang wijzen en niemand twijfelt er aan of de vereeniging „Volksweerbaarheid” heeft in dit opzicht een buitengewoon gunstigen invloed gehad. De regeering heeft dat ook dankbaar erkend en haar uit 's Rijks middelen eene subsidie van f 3500 's jaars toegestaan.

Met hare werkzaamheden op staatkundig gebied is zij in zooverre niet gelukkig geweest, dat een door haar gezonden verzoekschrift aan H. M. de Koningin om het indienen van een wetsontwerp tot regeling van den landstorm te bespoedigen, evenmin als een verzoekschrift aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal om het beginsel van algemeenen oefenplicht in de wet neer te leggen, beide in 1900 gedaan, tot nu toe eenig gevolg hebben gehad.

Tot het vraagstuk, dat ons heden avond bezig houdt, dat der vrijwillige weerbaarheid, staat de beweging, die ik u in groote lijnen heb aangegeven, dus slechts in een middellijk verband. De bedoeling is niet dubbelzinnig uitgedrukt, dat men de vrijwillige weerbaarheid onmachtig achtte om het

eindoel: „allen weerbaar” te bereiken, dat men haar slechts wenschte te ondersteunen en te bevorderen als een middel ter opwekking en ter propaganda en om het nut, dat zij afwierp voor de personen, die er aan deelnamen. Toch is men in de practijk gedwongen geweest, meer den weg der vrijwillige weerbaarheid in te slaan dan dit waarschijnlijk in de oorspronkelijke bedoeling heeft gelegen. De minimum-contributie der vereeniging is gering gesteld, 25 cents, ten einde voor niemand een bezwaar te zijn om toe te treden. Maar een Hollander wil nu eenmaal iets hebben voor zijn geld en indien hij voor zijne bijdrage niets anders krijgt dan dat hij mede mag helpen, een ideaal na te streven, dan betaalt de groote meerderheid zelfs geen kwartje. Men was dus wel verplicht, wilde men zijne leden houden, hun iets aan te bieden, iets voor hen te doen. Zoo is de afdeeling 's-Gravenhage kort na de oprichting bijna weder te niet gegaan, omdat gemeentelijke en legerautoriteiten niet behulpzaam waren met het ter beschikking stellen van eene schietbaan, zoo heeft bijv. de staking in 1903 toen door het terugzenden der in bruikleen verstrekte geweren bij de meeste afdeelingen de oefeningen tijdelijk moesten worden gestaakt, de levensuitingen der vereeniging „Volksweerbaarheid” zeer merkbaar verminderd. (Jaarverslag „Volksweerbaarheid” 1904). Als bestuurslid van de afdeeling Amsterdam dezer vereeniging heb ik dit zeer duidelijk medegemaakt. Wij hadden in den beginne eene zeer fraaie organisatie in elkaar gezet met verschillende comité's en een centraal comité voor de algemeene leiding, wij vergaderden druk en bespraken vele middelen om tot het einddoel „Allen Weerbaar” te komen. Maar met schrik bemerkten wij, dat onderwijl het ledental begon te verminderen, terwijl ons voortdurend gevraagd werd, wat wij practisch toch eigenlijk wel deden. Toen is een der bestuursleden — het was er nog een, die in zijne jeugd in een der vrijwilligerskorpzen van 1866 had medegewerkt — begonnen met een aantal jongelui bij elkaar te roepen en met deze eenige eenvoudige voorbereidende oefeningen te houden. Dit is het behoud geweest der afdeeling

in de hoofdstad, die thans een 400-tal werkende leden telt, welke de gymnastiek, het schieten en den velddienst beoefenen. Allerwege zag men dus in de afdeelingen van de vereeniging „Volksweerbaarheid” gymnastiek-, schiet- en weerbaarheidsvereeningen ontstaan. Volgens de officieele gegevens van 1906, waarvan de tegenwoordige toestand niet noemenswaard afwijkt, waren er toen van de 99 afdeelingen 79 met schietvereeningen en die zich met wapenhandel of andere militaire oefeningen bezighielden, van de 10463 leden beoefenden 5765 de vrijwillige weerbaarheid. Daarnaast verschenen ook weder korpsen, op militair-hiërarchieke wijze ingericht, in erkende uniform gekleed met officieren, door H. M. de Koningin benoemd. Officieren van het leger werden gevonden, die bij de verschillende afdeelingen als instructeur of leider wilden optreden. Gezamenlijke oefeningen van afdeelingen van „Volksweerbaarheid” met verschillende vrijwilligerskorpsen werden gehouden, waaraan soms een 800 manschappen deelnamen en waarbij weder troepenofficieren als aanvoerders en leiders optraden.

De vrijwillige weerbaarheid was dus in het begin van deze eeuw weder opgekomen. Ten einde aan hunne instellingen den steun van onderlinge samenwerking te verleen, hebben de officieren der tegenwoordige weerbaarheidskorpsen zich vereenigd en in 1903 den „Bond van Officieren van Nederlandsche Weerbaarheidskorpsen” opgericht, die al spoedig den titel „Koninklijken” mocht voeren. Het doel van dezen bond is, de belangen der weerbaarheidskorpsen te behartigen, deze bij de regeering voor te staan en de korpsen zoo veel mogelijk zedelijke steun te geven. Ten einde een goed overzicht te krijgen van den tegenwoordigen toestand der weerbaarheidskorpsen van ons land, heb ik als bestuurslid van dien bond een onderzoek gedaan naar de organisatie, de oefeningen en de geoefendheid der verschillende korpsen en die daartoe een 49-tal daarop betrekking hebbende vragen gesteld. De resultaten van dit onderzoek zijn door mij in een rapport neergelegd, dat in 1906 is verschenen en waaruit ik u straks nog een en ander

zal mededeelen. De vele gebreken, die door dat onderzoek aan den dag waren gekomen en die eene goede ontwikkeling van de vrijwillige weerbaarheid in den weg stonden, deed het velen van ons wenschelijk voorkomen, dat de Bond van officieren zou worden veranderd in een Bond van weerbaarheidskorpsen, ten einde het mogelijk te maken, verbeteringen aan te brengen en de weerbaarheidskorpsen zoodanig in te richten, dat die eene zoo groot mogelijke bestaanszekerheid en gevechtswaarde was gewaarborgd. Dit is tot nu toe nog niet tot stand kunnen komen, hoewel een concept der statuten van dezen bond den Minister van Oorlog bereikt heeft.

II.

Ik heb getracht, in het voorgaande u een zoo duidelijk mogelijk beeld voor oogen te stellen van den loop, dien de verschillende bewegingen ter bereiking van vrijwillige weerbaarheid onder het tegenwoordige legerstelsel genomen hebben en u tevens op de hoogte te brengen van de verschillende lichamen, die zich op het oogenblik met dat vraagstuk bezighouden en van de verhoudingen, die onderling bestaan. Ik wil nu een oogenblik uwe aandacht vragen voor de vormen, die de vrijwillige weerbaarheid heeft aangenomen en de middelen, die zij gebruikt heeft om haar doel te bereiken. Om een weerbaar man, een goed soldaat te zijn moet men drieërlei eigenschappen bezitten: lichamelijke, zedelijke en technische. Een krachtig en vaardig lichaam met een groot uithoudingsvermogen is even onmisbaar als de zedelijke kracht om een aantal moeilijkheden te boven te komen en onder omstandigheden, die het leven aan het grootste gevaar bloot stellen, zijn plicht te doen. Daarnaast wordt van den geoefenden soldaat eene zekere hoeveelheid kennis en vaardigheid vereischt in uitsluitend militaire vakken. Alles, wat nu gedaan wordt om de lichamelijke kracht der individuen te vermeerderen en ook om hunne zedelijke eigenschappen, hun gevoel van plicht, van eigenwaarde, van vaderlandsliefde te ontwikkelen, komt dus de weerbaarheid ten goede. Vereenigingen, die het verkrijgen van deze eigenschappen

ten doel hebben, zooals gymnastiek- en sportverenigingen, vereenigingen tot verhooging van het godsdienstig gevoel of het zedelijk bewustzijn, rekenen wij echter niet tot de vrijwillige weerbaarheid, ook al kunnen zij de nationale weerbaarheid in hooge mate bevorderen. Meer en meer wordt algemeen ingezien, dat de lichamelijke opleiding aan de militaire moet voorafgaan en dat de tijd, welke gebruikt wordt om de jonge mannen tot soldaten te vormen, ook uitsluitend aan het verkrijgen van militaire kundigheden moet worden besteed, hetgeen weer alleen mogelijk is wanneer zij zich voldoende lichamelijk ontwikkeld voor den krijgsdienst aanmelden. Onder vrijwillige weerbaarheid versta ik dus alleen het vrijwillig zich eigen maken van uitsluitend militaire kundigheden, die, welke anders slechts in het leger kunnen worden verkregen. Als zoodanig komen dan in aanmerking de schieten en de weerbaarheidsverenigingen. De schietverenigingen echter maar gedeeltelijk. In de eerste plaats, omdat het schieten maar een onderdeel is van het militair bedrijf, al is het dan ook een gewichtig onderdeel; in de tweede plaats, omdat bij de schietverenigingen in het algemeen meer het schieten als sport, om zichzelfs wil dan wel uit een militair oogpunt op den voorgrond treedt. In de schietverenigingen, waarvan het grootste deel, zooals ik te voren heb medegedeeld, zich allengs uit de weerbaarheidsverenigingen ontwikkeld heeft, is het voornaamste doel om eene groote vaardigheid te krijgen in het juistheidschieten, het z.g. concours-schieten. Nu behoef ik hier zeker niet te zeggen, dat dit eene zeer gebrekkige schietopleiding vormt. Het gevechtsschieten, noch het individueele, noch het gezamenlijke wordt door de meeste schietverenigingen beoefend en de nieuwere begrippen omtrent schietvaardigheid, die hier door den Kapitein FABIUS zijn ingevoerd en waarbij zulk een groot gewicht wordt gelegd op den juist snellen aanslag, hebben slechts bij zeer enkele ingang gevonden. Een uitzondering moet hier gemaakt worden voor verschillende afdeelingen van de vereeniging „Volksweerbaarheid”, waar de juist-snelle aanslag reeds beoefend werd, lang vóórdat het

schietvoorschrift van 1907 het licht had gezien en waar toen reeds z.g. oorlogschutters gevormd waren, die een zeer hoog trefferproduct wisten te bereiken en als het ware de pioniers voor de nieuwe methode geweest zijn. Afgezien daarvan wordt er in de schietverenigingen niet gelet op lichamelijke ontwikkeling of op verdere militaire kundigheden en is uit een militair oogpunt de waarde van een concoursschutter natuurlijk maar beperkt.

De meest volkomen vorm van vrijwillige weerbaarheid is echter de weerbaarheidsvereniging. Deze ontleent hare wettelijke erkenning aan het Kon. besluit van 12 Mei 1867, waarvan ik U den inhoud reeds in het kort heb medegedeeld. Op grond van dezen algemeenen maatregel van bestuur kan men onderscheiden eene weerbaarheidsvereniging en een weerbaarheidskorps. Eene weerbaarheidsvereniging is eene vereeniging, die krachtens genoemd koninklijk besluit toestemming tot oprichting heeft verkregen. Ze kan dan van rijkswege geweren in bruikleen krijgen, munitie voor hare schiet- en velddienst-oefeningen, instructeurs voor de opleiding. Zulk eene vereeniging wordt een weerbaarheidskorps, wanneer ze zich hiërarchie-militair gaat organiseren, wanneer de leden eene kleeding volgens bepaald model gaan dragen en deze als uniform door de regeering erkend wordt, wanneer de commandant en verdere officieren door de Koningin worden benoemd. Er zijn in ons land op het oogenblik verscheidene van zulke korpsen. In het bovengenoemd onderzoek voor den „Koninklijken Bond van Officieren van Nederlandsche Weerbaarheidskorpsen” door mij verricht, heb ik gegevens trachten te verzamelen omtrent hun aantal, hunne ontwikkeling en doel, hunne organisatie en samenstelling, hunne oefeningen en hunne geoefendheid. Dit onderzoek is geschied in 1905 en dus reeds eenigszins verouderd. Buitendien zijn niet alle officieren der korpsen lid van den Bond, eene enkele onjuistheid in de opgaven is niet buitengesloten. Voor zoover mij bekend, zijn er op het oogenblik de volgende korpsen in ons land: Van de korpsen van de jaren 1866 en 1870 zijn alleen overgebleven,

als militaire korpsen ten minste, het „Korps Koninklijke scherpschutters” van Rotterdam en het korps, gevormd uit de vereeniging „Voor Vaderland en Koning” te Haarlem; dit laatste korps heeft niet onafgebroken bestaan, want het is eenige jaren bijna geheel ontbonden geweest en eerst later weder op nieuw opgericht en geuniformeerd. Dan volgt volgens ancienniteit het korps, gevormd uit de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, waarvan ik u ontstaan en wording heb medegedeeld. Daarna volgen de korpsen, opgericht onder invloed van de weerbaarheidsbeweging van 1900, al of niet bij de groote vereeniging „Volksweerbaarheid” aangesloten. Het zijn achtereenvolgens: „Het Nijmeesch Vrijwilligerskorps”, het „Tielsch Vrijwilligerskorps”, het weerbaarheidskorps „Pro Patria” te Dordrecht. De militaire afdeeling van de afdeeling Stad en Ambt-Almelo der vereeniging „Volksweerbaarheid”, het „Zwolsch Vrijwilligerskorps”, het vrijwilligerskorps „de la Rey” te Nijverdal, het „Leerdamsch Vrijwilligerskorps”, het „Telegraafkorps” van „Volksweerbaarheid”, het „Arnhemsch Vrijwilligerskorps”, het Vrijwilligerskorps te Amersfoort, te Utrecht en te Egmond, het korps „Door Oefening Weerbaar” te Amsterdam.

De bestaanszekerheid dezer korpsen is nog al verschillend.

Het grootst is die bij het „Korps Koninklijke scherpschutters” van Rotterdam, dat nu reeds bijna 42 jaren oud is. Dit korps is echter in buitengewoon gunstige omstandigheden door het kapitaal, dat het nog heeft uit de in 1871 gesloten premie-leening van een millioen gulden. Het heeft als het ware uit de beweging, die het heeft doen ontstaan, eene zekere hoeveelheid energie medegenomen en daardoor zijne tijdgenooten kunnen overleven; vooreerst is die energie nog niet uitgeput. Het telde begin 1907: 122 man. De overige korpsen hebben in den loop der jaren betere en slechtere tijden gekend, veel vooruitgegaan zijn de meeste sinds hunne oprichting niet. Het aantal hunner leden schommelt tusschen ongeveer 50, dat van het korps te Almelo en dat van het korps der „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, dat 400 man sterk is. Het „Nijmeesch

Vrijwilligerskorps," met veel geestdrift op touw gezet en begonnen met eene sterkte van 230 man en eene indeeling in twee compagnieën, telt thans, officieren en muziekkorps inbegrepen, slechts 76 leden. Het „Tielsch Vrijwilligerskorps" is in het laatste jaar sterk vooruitgegaan en van eene sterkte van 80 tot 140 man geklommen.

Het doel der meeste korpsen is volgens hunne eigen mededeeling de individueele weerbaarheid hunner leden te verhoo-gen. De korpsen te Rotterdam, Nijmegen, Dordrecht en Almelo zullen in geval van oorlog als korps bijeenblijven en als zoodanig hunne diensten aanbieden. De vraag of het wensche-lijker was in geval van mobilisatie als korps bijeen te blijven dan wel de leden zich indirect bij het leger te doen aan-sluiten, heeft bij verschillende weerbaarheidsvereeningen reeds herhaalde malen een onderwerp van uitgebreide gedachten-wisseling gevormd.

De „Nederlandsche Weerbaarheidsbond" heeft dit vraagpunt aan het onderzoek van eene commissie onderworpen, welke op de algemeene vergadering te Haarlem in 1875 een rapport heeft uitgebracht. Uit dit rapport bleek, dat men van meening was, dat voor de verschillende vereeningen het beste kon geacht worden: oefening in den wapenhandel met het doel om door individueele toetreding in geval van nood, de be-staande wapenmachten: leger en schutterij, te versterken. Over het algemeen wordt dit denkbeeld ook bij de thans bestaande vereeningen gehuldigd. De personen, die lid van een weer-baarheidskorps worden, verbinden zich tot gehoorzaamheid aan de statuten en reglementen, maar in geen dezer is, voor zoover mij bekend, de bepaling opgenomen, dat de leden zich in geval van oorlog ter beschikking der regeering zullen stellen. Het is dus nooit zeker, dat een optreden als korps in oorlogstijd mogelijk is, ook al is dit zeer waarschijnlijk. Ten einde ons omtrent die mogelijkheid eenig denkbeeld te verschaffen, hebben wij in de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereening" verleden jaar een onderzoek gedaan naar het aantal dergenen, die zich bereid verklaarden om in geval van oorlog met een buiten-

landschen vijand, met het korps mede uit te rukken. De leden moesten zulk eene verklaring met hunne handteekening bekrachtigen en daar het grootste gedeelte onzer manschappen nog minderjarig is, moest in dit geval ook de handteekening van ouders of voogd er als toestemming bijgevoegd zijn. Het is merkwaardig, dat, hoewel de jongelui allen bereid waren, nog verschillende ouders, en vaak van wie men dat allerminst verwachten zou, voor hunne zonen wel de individueele voordeelen der militaire oefeningen wenschten, maar vreesden, hunne spruiten aan een oorlog, dat een gevaarlijk bedrijf moet zijn, bloot te stellen. Toch bleef er na aftrek van hen, die militie- of landweerplichtig waren, van de toenmalige ruim 300 leden een peloton op oorlogssterkte over. Bij andere korpsen is dit onderzoek niet, ten minste niet op deze wijze verricht. Wanneer men echter het beginsel van lokaal gebruik der korpsen wilde toepassen en de onmiddellijke beschikbaarstelling van alle 17—50-jarige mannen in oorlogstijd zou invoeren, dan konden de weerbaarheidskorpsen de samenstelling van een landstorm zeer vergemakkelijken.

In het bestuur der korpsen vindt men bij de meeste hunner tweeërlei grondbeginselen vertegenwoordigd, een burgerlijk en een militair. Dit vindt zijne oorzaak hierin, dat de aard van een weerbaarheidskorps medebrengh, dat de verhouding der leden onderling tweeledig is. Het is n.l. eene vereeniging van menschen, die een bepaald doel, de weerbaarmaking der leden, willen bereiken, daartoe geld bijeenbrengen en de wijze, waarop dit besteed zal worden, onderling overeenkomen. Daardoor ontstaat de bestuursvorm, die bij bijna elke vereeniging in ons land gebruikelijk is en die volkomen democratisch genoemd kan worden. De wetgevende macht wordt dan uitgeoefend door de algemeene vergadering, waarin elk lid een stem heeft, de uitvoerende macht door een bestuur, dat door alle leden gekozen wordt en dat periodiek aftreedt. Daarbij komt nu echter, dat het doel dezer vereenigingen niet bereikt kan worden dan door het tijdelijk vormen van eene militaire samenleving, waarvan de regeering hiërarchie en buitendien

absoluut is. De verschillende korpsen hebben deze tweeledige regeeringswijze op min of meer scherpe wijze in hunne reglementen weten vast te leggen. Over het algemeen is aangenomen, dat de vergadering der leden beslist over zaken, die op finantiën en algemeene beginselen betrekking hebben, terwijl bij alles, wat de oefeningen aangaat, de commandant de uitsluitende machthebber is. Genoemde verhoudingen lijken mij noodzakelijk en staan eene goede militaire opleiding van het korps niet in den weg. De ledenvergadering staat hier tot den commandant als de Volksvertegenwoordiging tot den Minister van Oorlog. Wanneer in een korps een commandant de uitsluitende machthebber zou zijn, zonder eenige controle, zou dit aanleiding geven tot onbillijke verhoudingen, tot despotisme en nepotisme. En daar men zich hier in Holland niet gaarne aan dergelijken dwang onderwerpt, zou zulk eene vereeniging van zelf verdwijnen. Slechts wanneer er een zeer groot verschil bestaat in ontwikkeling en maatschappelijk gehalte van officieren en minderen kan men de leden ook buiten de militaire oefeningen allen invloed op den gang van zaken ontzeggen. In een enkel korps is dit het geval.

De encadreering der korpsen is bij alle ongeveer gelijk. Zij hebben de formatie van een compagnie, alleen het „Nijmeegsch Vrijwilligerskorps” is in twee compagnieën geformeerd. De commandanten hebben den rang van kapitein, met uitzondering van die van de korpsen „Voor Vaderland en Koning” te Haarlem en het „Tielsch Vrijwilligerskorps”, die den personeelen rang van majoor hebben, de commandant van het korps, gevormd uit de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, is reserve 1e luitenant der infanterie. Het aantal officieren verhoudt zich bij de meeste tot het aantal minderen als 1 : 25. Uitzondering hierop maakt het „Nijmeegsch Vrijwilligerskorps”, waar die verhouding 1 : 10 is, dit ten gevolge van de oorspronkelijke formatie in twee compagnieën. De verhouding van het aantal leden, dat een rang bekleedt, tot het aantal leden van het korps is bij de meeste korpsen als 1 : 5, bij het „Nijmeegsch Vrijwilligerskorps” als 1 : 3. Het „Korps Koninklijke

scherpshutters" van Rotterdam, het „Nijmeegsch" en het „Tielsch Vrijwilligerskorps" en het korps, gevormd uit de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging", zijn in het bezit van een muziekkorps.

De contributie der werkende leden wisselt af van f 1 tot f 5,20. Daar de meeste korpsen geene andere inkomsten van beteekenis hebben, moeten uit deze contributies alle onkosten bestreden worden.

De leeftijd der leden is bij de meeste korpsen tusschen 16 en 25 jaar, de leden van het korps „Voor Vaderland en Koning" te Haarlem en die van het korps „Pro Patria" te Dordrecht zijn over het algemeen ouder. Sommige korpsen vermelden eene groote wisseling in de leden, zoodat ieder jaar een aanzienlijk aantal de vereeniging verlaat en door anderen vervangen wordt. Andere korpsen blijven hunne leden gedurende langen tijd behouden. Zoo heeft bijv. het korps der „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging" eenige leden met 12-jarigen dienst en zeer vele met 6-jarigen dienst.

Het is zeker van eenig belang, te weten uit welke klassen der maatschappij de deelnemers aan vrijwillige weerbaarheid afkomstig zijn. Allicht zou men verwachten, dat de bezittende klassen, die het meest belang hebben bij het behoud der tegenwoordige toestanden, het sterkst vertegenwoordigd zullen zijn. Toch is dit niet het geval.

De weerbaarheidsmannen van 1866 en 1870 behoorden voor een groot deel tot de kleine burgerij. Wel waren er studentenkorpsen en behoorden de leiders der beweging en de officieren tot de eersten in den lande. Onder de officieren was de adel zelfs vrij sterk vertegenwoordigd. Dit is begrijpelijk, waar Prins ALEXANDER kapitein à la suite was bij het „Korps Koninklijke scherpshutters van de Veluwe". Na eene kortstondige geestdrift onttrokken de gegoede standen zich spoedig aan de oefeningen. Zoo lees ik in een paar artikelen, door JHR. MOCK, den 1en luitenant-vaandeldrager van het „Korps Koninklijke scherpshutters" van 's-Gravenhage, in het dagblad *Het Vaderland* van 8 en 9 October 1869 geplaatst: „De fatsoenlijke

jongelieden, die zich in 1866 in vrij grooten getale aanboden, die hunne uniformen zouden kunnen bekostigen, die nog altijd trouw hunne contributie betalen, zijn reeds lang op enkele uitzonderingen na tot het dolce far niente teruggekeerd en indien de zaak hier nog in leven en betrekkelijken bloei is, dan is zij het verschuldigd aan de wakkere zonen van de zogenaamde mindere klassen der burgerij.

De vrijwillige weerbaarheid van thans, zooals ze zich hoofdzakelijk uit in de practische oefeningen van de vereeniging „Volksweerbaarheid” en in de verschillende weerbaarheidskorpsen, recruteert hare deelnemers voor verreweg het grootste deel uit de arbeidersklasse en den z.g. kleinen burgerstand. Dikwijls werd er door de leiding van „Volksweerbaarheid” over geklaagd, dat het grootste gedeelte der leden kwartjesleden zijn en de zaak bij het meer gegoede deel der bevolking zoo weinig steun ondervond. Desniettemin worden in de thans bestaande weerbaarheidskorpsen ook leden van hoogere maatschappelijke klassen aangetroffen. Waar dit het geval was gaf dit nooit aanleiding tot het opmerken van eenig verschil of afscheiding. De officieren der korpsen behooren tot de gegoede burgerklasse, de hoogste maatschappelijke standen, de upper ten thousand, zooals men dat tegenwoordig noemt, treft men onder hen niet aan. Eene uitzondering op dezen regel, ten minste wat de manschappen en het kader aangaat, maakt het „Korps der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”. Dit is uitsluitend samengesteld uit jongelui, die tot de gegoede klassen behooren. De geschiedenis van dit korps geeft aanleiding tot het maken van eenige opmerkingen omtrent de mogelijkheid van het vrijwillig samenleven gedurende langeren tijd van verschillende maatschappelijke standen in het nauwe verband van een militair korps. Het is een voor ieder bekend feit, dat in ons aan particularisme zoo rijk vaderland een aantal standen of groepen bestaan, die in familielevens en dagelijkschen omgang zich niet dan zeer moeilijk met elkaar vermengen. Deze groepen ontleenen haar afzonderlijk bestaan ten deele aan onderscheid in maatschappelijken welstand, ten deele aan onderscheid

in beschaving en omgangsvormen, terwijl de meest afgescheiden groepen zich kenmerken door de feodale of patricische afkomst harer leden. Welnu, het is gebleken, dat in een weerbaarheidskorps, waarbij het leven zoo aaneengesloten is als in het onze eene vermenging van deze groepen binnen vrij ruime grenzen mogelijk is. Daar toch woonden in een kamp en vaak onder één dak eenige weken achtereen te zamen de zoons van adel en patriciaat met jongelui, die, hoewel voldoende welstand bezittende om de aan het kampeeren verbonden kosten te betalen, toch nit de kleine burgerij afkomstig waren en niet die vormen in hun optreden bezaten, die in Nederland alleen de hoogere standen zich hebben eigen gemaakt. Hoewel deze verschillen wederzijds werden opgemerkt, gaf dit nooit aanleiding tot afscheiding of eene minder gunstige verhouding. Wel heb ik opgemerkt, dat wanneer in eene stad in de daar gevestigde afdeeling van de vereeniging een dezer categorieën bijzonder sterk vertegenwoordigd was, de jongelui, die tot de andere categorie behoorden, zich van toetreding tot de vereeniging onthielden. Het was eene soort natuurlijke ballotage, waar de in het reglement vastgelegde niet dan bij uitzondering plaats greep.

De oefeningen der korpsen bestaan bij alle in die, welke voorgeschreven zijn in de Reglementen I en II der Infanterie, verder in schietoefeningen, in velddienstoefeningen en in het houden van militaire marschen. Aan deze oefeningen worden per week gemiddeld 5 uur besteed, de korpsen te Almelo en te Zwolle oefenen zelfs 8 uur per week. De schietoefeningen worden in alle korpsen gehouden met patronen No. 1 of No. 7, daarnaast met geweren tot kamerschietoefeningen of Flobertbuks. Slechts te Almelo wordt bij gebrek aan eene voldoende schietbaan uitsluitend met patronen No. 7 geschoten. Het ontwerp-schietvoorschrift van 1907 wordt bij de meeste korpsen gevolgd. Alle korpsen houden geregeld velddienstoefeningen. Militaire wielrijders worden in alle korpsen gevormd, met uitzondering van die te Haarlem en te Almelo; de meeste korpsen beoefenen ook het schatten van afstanden, enkele het pionieren. Velddienstoefeningen in grooter verband hebben reeds verscheidene

malen plaats gehad op 2en Kerstdag, 2en Paaschdag en Hemelvaartsdag. Daartoe vereenigen zich dan afdeelingen van de vereeniging „Volksweerbaarheid” met de vrijwilligerskorpsen. Officiëren van het leger in actieven dienst treden daarbij als leider en meestal ook als partij-commandanten op. Bij deze oefeningen zijn vaak 600 of 800 man op de been. Daar bij deze manoeuvres gewoonlijk afdeelingen te zamen komen, die zeer in graad van geoefendheid verschillen en geen van alle gewend zijn, in grooter verband op te treden, is het hoofddoel dezer oefeningen de propaganda, die er mede bereikt wordt. Gewoonlijk wordt na afloop van zulk eene oefening dan ook een groote propaganda-marsch door de dichtst bij zijnde plaats gehouden (Zwolle, Amersfoort, Hilversum).

Het korps der „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging” verkeert, wat zijne oefeningen aangaat, onder gunstiger voorwaarden dan de andere korpsen, daar het in staat is, zijne manschappen gedurende meerdere dagen achtereen onder de wapens te houden. In de Kerstvacantie heeft eene tweedaagsche, in de Paaschvacantie eene driedaagsche oefening plaats, terwijl in de maand Augustus gedurende een veertiental dagen een kamp op de heide bij Laren betrokken wordt. Bij de twee- en driedaagsche oefeningen worden de deelnemers bij de ingezetenen van eene of andere gemeente ingekwartierd of wel in een schuur of buitenplaats ondergebracht. Van den kant van gemeentelijke autoriteiten en particulieren wordt daarbij veel medewerking ondervonden. Eene enkele maal geschiedde die inkwartiering zelfs geheel kosteloos. De kosten van deze oefeningen wisselen per man van f 2,50 tot f 3,50, de reis naar de plaats van samenkomst daar niet onder begrepen. De voorbereiding van deze oefeningen, de zorg voor onderkomen en voeding, zoowel als de militaire leiding geschieden geheel door officieren en kader van het korps en de reserve-officiëren, welke lid der vereeniging zijn. Deze oefeningen en het kamp zijn uitvoeriger beschreven in het door mij geschreven boekje der „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, dat wij gaarne voor ieder belangstellende

beschikbaar stellen. Het kamp heeft, zooals gezegd, des zomers gedurende 2 weken plaats. Het was steeds gelijktijdig met het kamp van het „Voorbereidend Militair Onderricht”, in het afgelopen jaar echter toen dit wegens onvoldoende deelneming niet door kon gaan, was het weerbaarheidskamp zelfstandig. Ook de geheele administratie is toen door leden der vereeniging verricht. De kosten, aan het kampeeren verbonden, bedragen f 1.— per dag.

Wat de gemiddelde opkomst bij de verschillende korpsen aangaat, deze bedraagt ongeveer twee derde van het ledental.

Er waren aan de korpsen in 1904 door het Rijk in bruikleen verstrekt 50 geweren M. '95, ongeveer 600 geweren M. '71. In dat jaar zijn door deze korpsen ongeveer 100.000 patronen No. 1 verschoten. Deze getallen zijn in de laatste twee jaren wat toegenomen.

Alle korpsen dragen een uniform, die bij Kon. besluit is goedgekeurd. De prijs van deze uniform is zeer verschillend. Hij bedraagt bij de korpsen te Zwolle en Almelo slechts f 12,50; zij bestaat uit jas, broek en hoed en is zeer voldoende. De volledige uitrusting bij het „Korps Koninklijke scherpschutters” te Rotterdam kost f 46.—, bij het „Korps der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging” f 40.—, de prijzen bij de andere korpsen bewegen zich tusschen deze grenzen.

En nu zult ge allicht zeggen, dat dat alles heel mooi is en loffelijk en volhardend, maar dat de vraag, wat er mede bereikt wordt, nog steeds overblijft. Waar door verscheidenen uwer er aan getwijfeld wordt of het mogelijk is, in acht maanden de aan uwe zorg toevertrouwde lotelingen tot bruikbare soldaten te vormen, hoe zal dat dan anderen, die slechts verlofsofficieren of zelfs geheel dilettanten zijn, met eene oefening van luttele uren 's weeks gedurende een jaar voortgezet gelukken? Deze vraag lijkt mij alleszins gewettigd. Hoewel het uiteraard zeer moeilijk was, heb ik getracht omtrent de geoefendheid der korpsen eenige gegevens te verzamelen. In de eerste plaats heb ik aan de verschillende korpscommandanten eenige vragen gesteld om hunne meening te kennen omtrent de geoefendheid

van hun korps. Aan de antwoorden daarop kan echter moeilijk de waarde van volkomen objectiviteit worden toegekend. Ook zelfs wanneer het bestuur van den Bond van Weerbaarheids-officieren, met welks sanctie en medewerking dit onderzoek geschied is, door eigen aanschouwing de geoefendheid der verschillende korpsen ware gaan beoordeelen, zou deze beoordeeling voor een verantwoordelijk legerbestuur geen beslissende maatstaf voor de bruikbaarheid en de gevechtswaarde der korpsen kunnen zijn. De gegevens, welke mij ten dienste stonden om eenig begrip te geven van de mate van geoefendheid der korpsen, heb ik meenen te vinden in het aantal en den aard der oefeningen, benevens de opkomst der leden bij die oefeningen; gegevens, die ik in het voorgaande nader heb uitgewerkt, tevens echter in de waarborgen, die de instructeurs en leiders der oefeningen voor eene der zake kundige opleiding aanboden. Wanneer toch een voldoende aantal oefeningen wordt bijgewoond en de opleiding is in goede handen, dan kan men verwachten, dat menschen, die uit eigen beweging en liefde voor de zaak bijeenkomen, spoediger geoefend zijn dan zij, die worden gedwongen en waaronder er altijd zijn, die met meer of minder tegenzin het werk verrichten. Ik heb dus de vraag gedaan in hoeverre bij de opleiding der korpsen van instructeurs uit het leger gebruik wordt gemaakt. Het korps „Voor Vaderland en Koning” te Haarlem en het korps „Pro Patria” te Dordrecht hebben een instructeur uit het leger, die uit de kas der vereeniging bezoldigd wordt. Het „Korps der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging” heeft in meeste zijner afdeelingen voor scherm- en gymnastiekonderricht instructeurs uit het leger, het onderricht in de militaire vakken wordt gegeven en door verlofsofficieren en door reserve- of militiekader en door kader, in de vereeniging gevormd. Bij de overige korpsen is de opleiding uitsluitend in handen van officieren en kader, die tot het korps behooren. De vraag was dus gewettigd, in hoeverre deze waarborgen aanboden, voor hunne taak berekend te zijn. Bij alle korpsen nu moet het kader, alvorens te kunnen worden aangesteld, een

examen afleggen. Dit examen wordt afgenomen door de officieren van het korps. Bij drie der korpsen („Voor Vaderland en Koning”, „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging” en „Zwolsch Vrijwilligerskorps”) wordt steeds een officier van het leger aangezocht, in de examencommissie zitting te nemen, bij het „Zwolsch Vrijwilligerskorps” heeft de officier van het leger zelfs de beslissende stem. De programma's der examen-eischen voor de verschillende examina zijn bij alle korpsen ongeveer gelijk aan de overeenkomstige programma's voor het reservekader. Begrijpelijkerwijs wordt mindere kennis van inwendigen dienst en garnizoensdienst geëischt. Bij het korps, gevormd uit de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, wordt van de aspirant-korporaals, behalve het gewone programma, verlangd, dat zij voldoen kunnen aan de eischen van lichamelijke geschiktheid, noodig tot het erlangen van een verkorten dienst-tijd (z.g. 4 maanders-examen) en buitendien, dat zij na een marsch van 30 K.M. onmiddellijk op een afstand van 200 Meter met geweer M. '95 vijf achtereenvolgende schoten op een model-schijf kunnen schieten.

Waar nu aan de officieren der Weerbaarheidskorpsen en de hogere leiding van het korps en de vorming tot en de beoordeeling van de geschiktheid voor het bekleeden van een rang is opgedragen, is dus blijkbaar de waarde van een korps in de hoogste mate afhankelijk van de bevoegdheid en de ervaring dergenen, die den officiersrang in dat korps bekleeden. Het was mij natuurlijk onmogelijk, daaromtrent een oordeel uit te spreken. Ik heb mij dus bepaald tot, voor zoover die aanwezig waren, eenige gegevens te verzamelen, die een waarborg voor die bevoegdheid konden opleveren, zonder daarbij in het minst te kort te willen doen aan de bekwaamheid der heeren, die, zonder dergelijke waarborgen aan te bieden, bij de korpsen als officieren dienst deden.

Het „Nijmeegsch Vrijwilligerskorps”, waarvan de commandant een gepensioneerd kapitein van het O.-I. leger is, die dus den oorlog uit eigen ervaring kent, bevindt zich op dit punt wel in de meest gunstige omstandigheden. Bij het korps, ge-

vormd uit de „Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, is de commandant reserve 1e luitenant der infanterie, terwijl meerdere reserve- en militieofficieren, leden der vereeniging, met de leiding der oefeningen in de verschillende afdeelingen belast zijn. Van de officieren der overige korpsen hadden eenigen vroeger als onderofficier bij het leger gediend, anderen waren schutterij-officieren geweest, enkelen hadden zich door eigen studie de noodige bekwaamheden moeten verwerven. Op de vraag of de officieren, die niet bij het leger als zoodanig gediend hadden, een examen hadden afgelegd, waarvan de eischen overeen kwamen met die voor vaandrig bij het reservekader, werd slechts door het „Korps Koninklijke scherpshutters” van Rotterdam en het „Korps der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging” bevestigend geantwoord.

Ik heb mij in het meergenoemde rapport, dat ik hierboven woordelijk heb aangehaald, aan eene beoordeeling van de waarborgen voor bevoegdheid, die de verschillende officieren boden, niet gewaagd en waar ik die heb laten doorschemeren, daar was ze, zooals gij gemerkt zult hebben, zeer welwillend. Ik wensch hier echter de meening uit te spreken, dat de regering de waarde der weerbaarheidskorpsen niet verhoogd heeft door aan de officieren, die zij daarbij benoemde, geene eischen van bekwaamheid te stellen. Dit is eene groote fout in het Kon. besluit van 1867. Reeds tijdens den bloeitijd der korpsen in 1869 werd daarover geklaagd. Wanneer ik dan ook de ranglijst der officieren van 1871 naga, dan vind ik daar 1 kolonel, 6 majoors, 19 kapiteins, 30 eerste en 42 tweede luitnants, 7 luitenant-kwartiermeesters en 7 officieren van gezondheid.

Waar deze niet uit het leger waren voortgekomen, moet ik zeggen, dat, de officieren van gezondheid daargelaten, er alle reden tot twijfel is of al deze grootwaardigheidsbekleeders bekwaamheden bezaten, die in overeenstemming waren met de rangen, die zij innamen. Thans ook bezitten wij naast 7 kapiteins een tweetal officieren met den personeelen rang van majoor bij de weerbaarheidskorpsen. Om den majoorrang te bereiken, moeten bekwame beroepsofficieren jaren lang met

inspanning arbeiden en de twee genoemde heeren, wier bekwamheden ik volstrekt niet beoordeelen wil, ontleenen dien rang aan een korten dienst bij . . . de rustende schutterij. Dat dergelijke omstandigheden er niet toe hebben bijgedragen, de meening over de vrijwilligerskorpsen zeer gunstig te maken, spreekt wel van zelf. Ik zal gaarne toestemmen, dat het ook in het vak der krijgskunde mogelijk is, door nauwgezette studie en veel oefening in een vrijkorps de grenzen van het diletantisme te overschrijden, maar dat men zonder opleiding bij den troep, een goed bataljonscommandant kan worden, lijkt mij vrij ongerijmd.

Ik heb aan de verschillende korpsen gevraagd of de meesten der leden eene geoefendheid in het exerceeren en den velddienst bezaten, die ongeveer gelijkstond met die van den afgeëxerceerden milicien. Door alle korpsen werd daarop met volmondig ja geantwoord. In het „Korps der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging”, waarbij ik de eer heb officier te zijn, oordeelt men echter anders over de gemiddelde geoefendheid der leden. Wij zijn van meening, dat, op enkele uitzonderingen na, de leden niet als voldoende geoefend kunnen worden beschouwd, indien zij niet een of meermalen een kamp van twee weken hebben medegemaakt en eene militaire samenleving in haar geheelen omvang hebben leeren kennen, hetgeen slechts met een gedeelte onzer leden het geval is. Wel is door ons opgemerkt, dat het verrassend is, hoeveel in 14 dagen aan ontwikkelde jongelui, die met hart en ziel bij het werk zijn en reeds vooraf in de afdeelingen geoefend zijn, onder goede leiding van militaire oefeningen kan worden geleerd. Ik kan hier geen ander bewijs voor aanvoeren dan dat het oordeel over onze oefeningen van verschillende officieren van het leger, die haar hebben bijgewoond, steeds gunstig was.

Alle korpsen waren eenstemmig in hunne verklaring, dat de handhaving van de krijgstucht geene moeilijkheden opleverde. Gevallen van insubordinatie, dienstweigering of ongepast gedrag kwamen zoo goed als niet voor. Straffen werden dan ook niet opgelegd, hoogstens werd bij niet gere-

gelde opkomst bij de oefeningen eene kleine boete geheven. In een enkel korps was het noodig geweest, een lid uit het korps te verwijderen. Dit wil ik gaarne onderschrijven. De discipline bij een vrijwillig korps berust geheel op de overtuiging, dat zonder deze de goede gang der oefeningen niet mogelijk is en de handhaving er van is, met eenigen tact, niet zeer moeilijk.

Nu ik U in het voorgaande een eenigszins volledig overzicht gegeven heb van de historische ontwikkeling der vrijwillige weerbaarheid en van de wijze, waarop zij zich op dit oogenblik voordoet, wil ik U nog een oogenblik bezig houden met de feiten en omstandigheden, die met het verschijnsel, dat wij heden avond beschouwen, in een oorzakelijk verband kunnen worden gebracht. Voor een groot deel zijn die reeds uit het voorgaande af te leiden.

Wij hebben gezien, dat sinds het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden in zijn tegenwoordigen vorm er steeds een aantal vereenigingen is geweest, welke op eenigerlei wijze, soms alleen door het houden van schietoefeningen, ten doel hadden, hare leden voor den oorlog geschikt te maken en op deze wijze 's lands weerbaarheid te verhoogen. Op bepaalde tijdstippen toont het aantal van dergelijke vereenigingen eene plotselinge uitbreiding. Deze tijdstippen zijn die van 1830—1832, 1866—1870 en 1900 tot heden. Daarna neemt het aantal weer langzamerhand af om tot eene zekere steeds blijvende hoeveelheid weer te keeren. De vraag, die wij nu te beantwoorden hebben, is tweeledig, 1^e waaraan is die blijvende kern van vrijwillige weerbaarheid en 2^e waaraan is die plotselinge vermeerdering toe te schrijven? Het antwoord op het tweede gedeelte is het gemakkelijkst te geven en ik zal er mede aanvangen. De perioden toch van plotselinge verhooging der vrijwillige weerbaarheid zijn perioden van oorlog, oorlogsgevaar of omstandigheden, die dat oorlogsgevaar sterk in ons voorstellingsvermogen te voorschijn roepen. De oorlog met België is met groote geestdrift voor vrijwillige wapening ge-

paard gegaan, het oorlogsgevaar van 1870 heeft eene dergelijke geestdrift doen ontstaan, zooals ik in het voorgaande heb meenen te kunnen aantoonen. Dat die geestdrift miskend is, is m. i. het gevolg van den korten duur, dat het oorlogsgevaar bestaan heeft; vóórdat men de vrijwillige wapening noodig had en die organiseeren wilde, was het reeds voorbij; daarbij komt nog de spot, waarmede het groote publiek in dien tijd de vrijwillige weerbaarheid bejegende, zooals het dat ook met de schutterij deed; een spot, die het goede en nuttige voorbij zag en eene uiting is van de eigenaardige gewoonte van ons, om met onze eigen gebreken en tekortkomingen den draak te steken, in plaats van te trachten, die te verbeteren. Toch meen ik recht te hebben tot de gevolgtrekking, dat de twee genoemde perioden bewezen hebben, dat de Nederlanders van thans, wanneer het er werkelijk op aankomt, bereid zijn mede te strijden tot behoud hunner onafhankelijkheid. Hiertegen is wel eens aangevoerd, dat onze geschiedenis het tegendeel bewijst, dat de groote mannen uit ons vorstenhuis, MAURITS, FREDERIK HENDRIK en Prins WILLEM III voornamelijk met vreemde troepen onze onafhankelijkheid hebben moeten bevechten, dat de droeve dagen van 1795 en 1813 bewijzen, hoe weinig wij bereid waren, voor onze verdediging de wapens op te vatten. Ik kan deze geschiedkundige feiten niet loochenen, maar wensch er op te wijzen, dat de begrippen van landsverdediging en de militaire denkbeelden in het algemeen sinds de Fransche revolutie eene groote verandering ondergaan hebben; eene verandering, waaraan de publieke opinie, de volksgeest, allermint is vreemd gebleven. De Heer BOEREE heeft dit in *De Militaire Gids* eens op zeer verdienstelijke wijze uiteengezet. Nu de souvereiniteit in zoo groote mate op het volk is overgegaan, zijn de oorlogen niet meer middel om de macht van vorsten of oligarchen uit te breiden, maar meer een economische, soms wel een levensstrijd tusschen de volken zelve. De huurlegers zijn door volkslegers vervangen, want ook een kaderleger is een volksleger, al is het dan ook geen volksleger in volle uitgebreidheid, zooals men dat tegenwoordig wensch.

Het zich onttrekken aan zulk een oorlog staat gelijk met het opgeven van vrijheid en welvaart. Het Nederlandsche volk ziet dat wel in, alleen is het eigenaardige, dat deze waarheden pas zoo helder voor oogen komen, dat ze aanleiding geven tot daden wanneer het gevaar reeds onmiddellijk dreigt.

Maar ik wil mijne overtuiging, dat de Nederlanders van thans zich bij een mogelijken oorlog, die hunne onafhankelijkheid bedreigt, in grooten getale vrijwillig voor den strijd zullen aanmelden, wel buiten debat laten, omdat ze zoo weinig te maken heeft met het vraagstuk der vrijwillige weerbaarheid. Want wat zullen wij hebben aan eene groote volksmenigte, die zich in oorlogstijd aanbiedt, wanneer deze volkomen ongeoeffend is? Van meer belang is het, te weten in hoeverre die bereidwilligheid er toe leidt om zich ook in vreedstijd voor den krijgdsdienst te bekwamen. De drie perioden, waarvan ik u het verloop in het voorgaande geschetst heb, geven hierop met zekere beperkingen een antwoord. De vermeerdering der vrijwillige weerbaarheid in die tijdperken toch staat te nauw in verband met zekere politieke gebeurtenissen, die ons een mogelijk onafhankelijkheidsverlies voor oogen brengen om aan het aanwezig zijn van een causaal verband te twijfelen. In 1864 was het de smadelijke nederlaag der Denen en in 1866 de val van het koninkrijk Hannover, omstandigheden waarvan de beteekenis en het gevaar voor ons door de Luxemburgsche quaestie in 1867 nog verscherpt werden. Verslapt de vrijwillige weerbaarheid weer eenigszins toen deze quaestie op vreedzame wijze was opgelost en NAPOLEON III zijne troepen uit Luxemburg had teruggetrokken — de verslagen van den „Nederlandschen Weerbaarheidsbond” toonen dit duidelijk aan — ze steeg weder tot eene nog niet gekende hoogte, toen in 1870 oorlogsgevaar voor ons dreigde. In 1900 was het de afloop van den oorlog in Zuid-Afrika, die het nationaliteitsgevoel deed herleven en de vrijwillige weerbaarheid nieuwen bloei gaf. Kunnen wij dus de gevolgtrekking maken, dat politieke gebeurtenissen, welke ons op de mogelijkheid van een verlies onzer nationaliteit wijzen, aanleiding geven, dat een groot aantal

van hen, die niet aangewezen zijn, aan de landsverdediging deel te nemen, toch dien zedelijken plicht gevoelen en zich daarom vrijwillig gaan oefenen, wij moeten tevens vaststellen, dat die prikkel spoedig zijne kracht verliest en de vrijwillige weerbaarheid, plotseling toegenomen, langzamerhand weder tot haar gewone peil terugkeert. De geschiedenis der vrijwillige weerbaarheid bewijst dit zonder eenigen twijfel. De vaderlands-liefde der Nederlanders zet zich alleen bij buitengewone prikkels in daden om en in die gevallen is het maar een betrekkelijk klein gedeelte, waarbij ze zoo hoog wordt opgevoerd.

Er blijft nu nog slechts eene verklaring te vinden voor die vrijwillige weerbaarheid, welke zich steeds onafhankelijk van buitengewone gebeurtenissen openbaart. Oogenschijnlijk ligt deze voor de hand, overgebleven uit tijdperken van opgewekt nationaliteitsgevoel, lijkt het hetgeen er van die periodes overblijft, het droeve restje werkdadige vaderlandsliefde, dat steeds bij ons aanwezig is. Van het oogenblik af, dat ik met deze zaak heb kennis gemaakt, heeft zich bij mij de overtuiging gevestigd, dat deze verklaring niet in alle opzichten de juiste is en dat in ons volkskarakter de liefde voor het behoud der onafhankelijkheid niet groot genoeg is om tot vrijwillige weerbaarmaking te brengen, hetzij dan in, hetzij dan buiten het leger. In deze overtuiging sta ik niet alleen. Om andere autoriteiten niet te noemen, wil ik U in herinnering brengen de bekende uitspraak van JOHAN DE WITT in een brief aan PIETER DE GROOT in 1653: „De aerdt van de Hollanders is soodanigh, gelyck U. E. mede ten beste bekend is, dat als haer de noodt ende periculen niet seer klaer voor oogen comen, zij geensins gedisponeert connen werden om naer behooren te vigileeren voor haer eigen securiteit.” Toch zijn deze uitspraken omtrent ons volkskarakter zeer gevaarlijk en missen zij gewoonlijk elken wetenschappelijken grond. Waar men zoo dikwijls en vooral in de vraag der legerorganisatie beslissingen moet nemen, die op zekere eigenschappen van ons volkskarakter gebaseerd zijn, ware een wetenschappelijk onderzoek daarnaar zeker gewenscht. Eene leger-

organisatie, die het geheele volk in zich zal opnemen, en dat is het toch, wat meer en meer gewenscht wordt, moet geene nabootsing zijn van een buitenlandsch, een Duitsch of een Zwitsersch stelsel, — ik zeg het velen van u na — maar eene organisatie, die zich geheel en al aan onze volkseigenschappen aanpast. Nu zijn er omtrent ons volkskarakter niet anders dan een aantal uitspraken, die geheel berusten op persoonlijke indrukken d.w.z. op het resultaat van een aantal vluchtige en niet nauwkeurig gecontroleerde waarnemingen 1). De eene autoriteit beweert, dat ons volk niet militair is en de andere even groote autoriteit ontsteekt ten gevolge van deze uitspraak in de edelste verontwaardiging. Nu zal men zeggen, dat deze vragen ook zeer moeilijk met eenige objectiviteit zijn uit te maken. Ik wil u er echter aan herinneren, dat de Belgische anthropoloog QUÉTELET eene zeer geslaagde poging heeft gewaagd om voor de eigenschappen van een groot aantal menschen meetbare gegevens vast te stellen. Hij is n.l. begonnen met de lichaamslengte te beschouwen van de Belgische lotelingen op het oogenblik, dat zij voor de loting opkwamen, en dat meerdere jaren achtereenvolgens. Het resultaat van zijne onderzoekingen heeft hij in zijn boek „Anthropométrie” neergelegd en het is hem gebleken toen hij eene graphische voorstelling van de lengte dezer jonge mannen van gelijken leeftijd maakte, beginnende met den kleinsten en achtereenvolgens voortgaande tot den langsten, dat de lijn, die de lengte dezer miliciens aangaf, overeenkwam met die, waarvan de loop bepaald wordt door het binomium van NEWTON, die de grondslag is voor onze waarschijnlijkheidsberekening. Het eigenaardig verloop van deze lijn gaf tevens eene mathematische uitdrukking voor de norma van eene groote groep individuen.

1) Ik wil echter niet nalaten mede te deelen, dat, zij het ook op andere wijze dan door mij bedoeld, eene zeer welwillende, maar toch, oppervlakkig gezien, zeer juiste beschouwing van ons volk is gegeven in het boek van DR. KARL MENNE: „Die Niederländer als Nation”, terwijl ook Prof. KERN in een opstel in „Studies in Volkskracht” op historische gronden ons volkskarakter geanalyseerd heeft.

Het is gebleken, dat ook andere meetbare eigenschappen de zelfde wet volgen, hetgeen dus ook geldt voor de psychische, de geestelijke eigenschappen, waarvan het reeds gelukt is, enkele nauwkeurig te meten. Nu zult gij allicht zeggen, dat men wel de lengte, maar moeilijk den moed of de deugd of de vaderlandsliefde van een aantal menschen in cijfers kan uitdrukken en inderdaad zijn deze begrippen daartoe te samengesteld. Maar zij openbaren zich door zekere handelingen en als men nu in staat is, een groot aantal individuen op het al of niet aanwezig zijn van dergelijke handelingen te onderzoeken, dan is door eene combinatie van dit materiaal de weg aangewezen voor een nauwkeuriger onderzoek van de eigenschappen van een volk. Ik ben van dergelijke overwegingen uitgegaan toen ik wilde uitmaken of de vrijwillige weerbaarheid eene uiting was van de vaderlandsliefde van een aantal Nederlanders en of deze, dan wel eene andere beweegreden de bestaansvoorwaarde was dier vereenigingen, waarvan ik er een zoo door en door heb leeren kennen. Ik heb dit gedaan op verschillende wijzen. In de eerste plaats door een individueel onderzoek. Aan de verschillende leden, die ik in de vereeniging, op de oefeningen, in kampen ontmoette, heb ik de vraag gesteld om welke reden zij wel aan die oefeningen deelnamen, soms direct, soms indirect, al naar dit mij wenschelijk leek. Eene dergelijke enquête brengt altijd het gevaar mede, dat men de juiste antwoorden niet krijgt, omdat de persoon, die de enquête verricht, gewoonlijk vrij ver staat van de personen, die ze ten doel heeft. Dat gevaar was hier vrij wel buiten gesloten, daar ik dit onderzoek verricht heb in de eerste jaren van mijn lidmaatschap toen ik nog niet als officier tegenover deze menschen stond, maar als gewoon man, korporaal en sergeant, veel met hen in aanraking kwam en deel uitmaakte van hun dagelijkschen omgang. Zoo kon ik eenige honderde waarnemingen verzamelen. Verder ben ik van de overweging uitgegaan, dat, wanneer vaderlandslievende beweegredenen oorzaak waren van hunne deelneming aan vrijwillige weerbaarheid, dat moest blijken uit zekere gedragingen, vooreerst uit de

zucht om, eenmaal een zekeren graad van geoefendheid bereikt hebbend, dien ook te onderhouden. Daar in het algemeen het plichtsgevoel ten opzichte van de grootere sociale eenheden, familie, vaderland enz. eerst op lateren leeftijd ontstaat, zou de zin om eene zekere geoefendheid te onderhouden met den leeftijd moeten toenemen. Dit was nu juist op tegenovergestelde wijze het geval, de ijver der leden was in het algemeen juist omgekeerd evenredig met den duur van hun lidmaatschap en hun leeftijd, ik zou haast zeggen met het kwadraat er van. Op de oefeningen ziet men in hoofdzaak de jonge leden, recruten of die een jaar lid zijn, behalve dan degenen, die zich voor een rang bekwaamd hebben of wenschen te bekwamen; elk kamp bracht ons bijna een geheel stel nieuwe menschen. De liefde voor de zaak bleek in het algemeen niet bestand tegen de geringe onaangenaamheid om onder een korporaal of sergeant van eene jongere lichter te moeten staan. Wanneer de meesten meenden, hun vrijen tijd op aangenamer wijze te kunnen besteden, dan werd de weerbaarheid zonder eenige wroeging vaarwel gezegd. Uit dit alles is mij gebleken, dat vaderlandsliefde niet het motief is, dat de meesten tot deelneming aan vrijwillige weerbaarheid doet besluiten, dat het aantal dergenen, die zich om dergelijke redenen blijven oefenen, zeer gering is, de boven beschreven kortstondige perioden van geestdrift dan daargelaten. Ik heb als reden voor de blijvende deelneming aan vrijwillige weerbaarheid andere drijfveeren gevonden. Ik zal u deze niet alle mededeelen, want ik houd geene psychologische verhandeling, maar verreweg de voornaamste is wel deze, dat de meesten der deelnemers behagen schepten in militaire oefeningen en dat de militaire vormen en de militaire verhoudingen eene soms zeer groote aantrekkingskracht op hen uitoefenden. Dit gaf mij, meen ik, recht tot de gevolgtrekking, dat de vrijwillige weerbaarheid is eene uiting van den militairen zin van een deel onzer bevolking.

Dit is nu voor de vrijwillige weerbaarheid zeer vleidend. Men zou het ook wat onvriendelijker kunnen uitdrukken en zeggen, dat de vrijwillige weerbaarheid een vorm is van vermaak.

Hierbij doet men voornamelijk onrecht aan de leiders van eene dergelijke beweging, die haar met de beste bedoelingen in stand houden. Toch heb ik die opmerking dikwijls bij mijzelf gemaakt en ik behoef u niet te zeggen, dat deze ervaring eene zeer bittere was. Het hangt er maar van af van welke zijde men de zaak beschouwt. Wij zijn nu eenmaal gewoon, bij het beoordeelen van de sociale handelingen der menschen, de minder edele drijfveeren buiten beschouwing te laten, wanneer ze ten minste niet al te veel in het oog loopen. Een staatsman werkt altijd in het belang van het vaderland en nooit om zijne partij te doen zegevieren en zoo lang mogelijk aan het roer te blijven. Dat spreekt van zelf. Een Fransch socioloog, EDMOND DEMOLINS, die het Fransche volk, wien het woord patriotisme in den mond bestorven ligt, door en door kent, heeft echter eens neergeschreven : „On reculerait si l'on voulait sonder ce qu'il y a au fond du mot Patrie” 1). Men zou kunnen spreken van vriendelijke en onvriendelijke sociologische uitspraken. Laten wij ons aan den eersten vorm houden.

Om al het voorgaande in het kort samen te vatten, ben ik dan tot de slotsom gekomen, dat de geschiedenis en de ervaring der vrijwillige weerbaarheid leeren, dat zij in hoofdzaak is een kortstondig gevolg van eene tijdelijke opleving van het nationaliteitsgevoel, zooals die ten gevolge van buitengewone politieke omstandigheden ontstaat en dat de blijvende vorm van vrijwillige weerbaarheid eene uiting is van den militairen geest, die er in ons volk schuilt.

Wanneer deze gevolgtrekkingen juist zijn, dan is het niet geraden, op de vrijwillige weerbaarheid een systeem van legerorganisatie te bouwen.

Maar de studie van het vraagstuk heeft ons meer geleerd dan deze negatieve uitspraak. Wij moeten het blijkbaar van het kortstondig enthousiasme niet hebben. Ik heb er wel eerbied voor, maar geloof weinig aan de werkdadigheid er van; in ons vaderland is nog eene groote mate van nuchterheid on-

1) EDMOND DEMOLINS: „A quoi tient la supériorité des Anglo Saxons.”

danks het aanzienlijke alcohol-verbruik. Wij hebben ook gezien, dat er een zeker aantal menschen in ons land is, die voldoende liefhebberij hebben in militaire oefeningen om daaraan groote hoeveelheden tijd, geld en werkkraft te besteden en die oefeningen tot een zekeren graad van volkomenheid op te voeren. Kleven er nog gebreken aan, met een weinig meer contrôle van staatswege zijn die gemakkelijk op te heffen. Want dit kapitaal aan geld, tijd en werkkraft, dat voor 's lands weerbaarheid beschikbaar gesteld wordt, behoort op de meest voordeelige wijze benut te worden. In elk der beide stelsels van algemeenen weerplicht, dat men mocht willen invoeren, dat van de geheele oefening in de kazerne met korten dienstdag of wel dat van een kaderleger als kern, gerugsteund door eene volkswapening, is er eene plaats voor de vrijwillige weerbaarheid, die in alle geval getoond heeft, dat ook buiten het leger discipline en degelijke oefening mogelijk zijn.

En naar de invoering van een van beide stelsels, daar moeten wij heen, zullen wij ons volksbestaan verzekeren en onze volkskracht verhoogen. De anthropologische onderzoekingen van den laatsten tijd hebben het waarschijnlijk gemaakt, dat de volken of liever de rassen, waarnit zij zijn samengesteld, evenals de individuen een tijd van groei, van hoogsten wasdom en van achteruitgang hebben om ten laatste op min of meer gewelddadige wijze te niet te gaan. Als dat zoo is — en er zijn vele feiten, die daarvoor spreken, dan is, daar de levensduur der rassen niet bij jaren, maar bij eeuwen geteld wordt, de geestkracht, die het Nederlandsche volk in zijne bloei-periode ontwikkeld heeft, nog aanwezig, dan zijn wij geene uitgedoofde natie; zooals BUSKEN HUET het gezegd heeft, maar eene, wier geestelijke krachten tijdelijk onwerkzaam zijn, en komt het er op aan, die weder op te wekken. De vrijwillige weerbaarheid is gebleken, slechts een lapmiddel te zijn, een palliatief, zooals men dat in de geneeskunde noemt. Volgens mijne overtuiging is een der geneesmiddelen te zoeken in het invoeren van het militaire element in de opvoeding van elk individu op den leeftijd, die hem daarvoor geschikt doet zijn.

Maar daartoe is noodig, dat onze weermacht gereorganiseerd worde. Om dit te bereiken, zal er echter nog veel ge-
 arbeid moeten worden en ieder, die kan, is verplicht, daaraan
 mede te werken. Ik heb getracht, op bescheiden wijze ertoe
 bij te dragen door in het voorgaande eenige gegevens en
 ervaringen te verzamelen, die betrekking hebben op de vrij-
 willige weerbaarheid. Mochten zij er toe bijdragen om het
 vraagstuk van de meest gewenschte organisatie onzer weer-
 krachten tot eene nadere oplossing te brengen, dan acht ik
 mijne moeite ruimschoots beloond. Want dan eerst kan men
 rekenen, zijn plicht als staatsburger te hebben volbracht wan-
 neer men binnen bereik van zijne krachten heeft medege-
 werkt tot bereiken van dat groote doel, dat heet: het ver-
 hoogen van de nationale energie.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik geloof namens allen
 te spreken, wanneer ik Dr. MEIJERS dank betuig voor de
 verdienstelijke wijze, waarop hij het vraagstuk der vrijwillige
 weerbaarheid heeft behandeld. Hij heeft toch niet alleen het
 goede, maar ook het minder goede in de practische uitvoering
 van de daarin ten grondslag liggende gedachte in het licht
 gesteld.

In zijn slotwoord heeft de spreker gewezen op den plicht
 van iederen staatsburger. Deze bestaat, volgens art. 180 der
 Grondwet, ook hierin, om mede te werken tot handhaving der
 onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn
 grondgebied. Die medewerking kan echter op verschillende
 wijzen geschieden. Over het algemeen wordt er onder verstaan,
 dat het moet zijn met de wapens in de hand; maar, mijns inziens,
 is die opvatting te beperkt en behoort te dezen opzichte eene
 ruimere te worden gehuldigd. *Medewerken*, in de ruimste be-
 teekenis van het woord, omvat toch nog veel meer en kan
 derhalve ook op andere wijze dan de hiervoren genoemde
 plaats hebben, hetgeen wellicht het beste zoude zijn uit te
 drukken door te zeggen, dat een ieder tot bereiking van het
 beoogde doel moet bijdragen door zijne beste gaven te geven,

op welk gebied dan ook. Evenzeer als hieromtrent verschil van meening zal bestaan, is dat te verwachten omtrent de voordracht van Dr. MEIJERS; daarom vermeen ik te mogen vragen of er ook heeren zijn, al zijn zij geen lid dezer Vereeniging, die van hun kant van hun gevoelen zouden willen doen blijken en vragen stellen of opmerkingen maken naar aanleiding van die voordracht.

Wien van de heeren mag ik daartoe het woord geven?

Het woord is aan den Heer TEN HAVE.

De Heer TEN HAVE: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet anders zeggen dan dat ik met genoeg de voordracht van Dr. MEIJERS gevolgd heb. Ik had reeds meer van den geachten spreker gehoord en daarom wilde ik ook de voordracht van dezen avond bijwonen.

De ondervinding, die Dr. MEIJERS heeft opgedaan, wij hebben het allen kunnen hooren uit zijne rede, was niet rooskleurig; integendeel, de geachte spreker was zeer pessimistisch gestemd. Ik hoorde zeggen: ons volk heeft voor een ideaal geen kwartje over. Maar er zijn redenen, dat bij ons volk het goede vaak niet tot uitvoering komt en dat zijn de omstandigheden, waarin het verkeert. Zeker, jongens van 15 tot 18 jaren zouden moeten deelnemen aan de weerbaarheidsoefeningen, maar er zijn verschillende omstandigheden, welke dat onmogelijk maken. Jongens van 12 jaren gaan naar de H. B. S. of het Gymnasium en kunnen geen deel nemen aan weerbaarheids-oefeningen; bij hen is er geen gebrek aan enthousiasme, maar gebrek aan tijd. Die tijd zou gevonden moeten worden in de school. Daar moet de militaire voorbereiding beginnen, daar moet een aanvang worden gemaakt met de fysieke opvoeding, die de lichamelijke ontwikkeling later zoo ten goede komt, die gezondheid bevordert en den „Ausdauer" verhoogt, die voor ieder individu de eerste vereischten zijn, om te kunnen spreken van een krachtig leger en een weerbaar volk.

De Nederlandsche Weerbaarheidsvereeniging heeft niet veel leden, noch uit den goeoden, noch uit den kleinen burger-

stand. Dat het aantal leden uit den kleinen burgerstand niet groot is, is te wijten aan finantieele bezwaren. Ik weet bij onderzinking, dat er tal van leerlingen zijn, die gaarne de oefeningen zouden volgen, maar waar t'huis overlegd moet worden of het wel kan. En dan komt er nog iets bij. Ons volk moet een doel hebben en wanneer het goed doordrongen was van het nut der militaire oefeningen, dan zou het wel die oefeningen door de jongens laten volgen. Verder heb ik er niets bij te voegen. Ik ben het in hoofdzaak met Dr. MEIJERS eens en na hetgeen wij den vorigen keer van den Kapitein SCHÖNSTEDT gehoord hebben, is het wel te voorzien, dat gunstige resultaten, ook van de Staatscommissie, verwacht kunnen worden.

De Heer KORTHALS ALTES: Mijnheer de Voorzitter! Met bijzondere belangstelling heb ook ik de voordracht van Dr. MEIJERS aangehoord, want hij heeft ons, naast nog veel meer, een nitnemend geschiedkundig beeld gegeven van de vrijwillige weerbaarheidskorpsen in Nederland.

Het slot van zijne rede getuigde van groot pessimisme. Het deed denken aan een faillissement der weerbaarheidskorpsen, omdat het aantal personen, dat aan vrijwillige oefeningen deelneemt, zeer gering is in verhouding tot het aantal, dat daaraan kan deelnemen. Met nadruk is de spreker opgekomen tegen de houding van het meer ontwikkelde deel van het Nederlandsche volk. Zeker, het zijn de meer goeuden in hoofdzaak, die achterblijven, en ik, als voorzitter der afdeeling Amsterdam van de vereeniging „Volkswaarheid”, kan dat volkomen bevestigen.

Waaraan is het toe te schrijven, dat die meer ontwikkelden zoo weinig gevoel van Vaderlandsliefde toonen? In de eerste plaats schrijf ik dat toe aan de omstandigheid, dat de meer goeuden vreemde talen leeren en zich meer denkbeelden eigen maken van kosmopolitischen aard. Die kennis van vreemde talen brengt mede, dat de grenzen wegvallen, want de bezitters ervan kunnen zich zonder schroom in het buiten-

land vestigen. Die kennis van vreemde talen is zeer mooi, maar de tegenhanger is, dat zij met eene zekere bravoure zeggen: ik ben geen Nederlander. Zij vinden het mooier, wereldburger te zijn, dan burger van een klein land. Daarin ligt vooral de oorzaak, dat bij hen geene of weinig Vaderlandsliefde aanwezig is. Ik geloof dan ook, dat het zoogenaamde internationalisme hier te lande hand over hand toeneemt, en ik betreur dat in groote mate. Er wordt eenvoudig geredeneerd: «als het noodig is, dan zal ook ik mijne krachten geven, maar op het oogenblik is het nog niet noodig.» Zij, die zoo redeneeren, vergeten eenvoudig, dat het soldaat-zijn iemand niet aanwaait, dat het *geleerd* moet worden; dat daarvoor een tijd van studie noodig is. De redeneering: als het noodig is, dan zal ik mij geven, daarin schuilt de groote fout. Hulde moet ik dan ook brengen aan den spreker van heden avond, die den vinger flink weg gelegd heeft op de wonde. Aan ons volk moet de gedachte worden ingeprint, dat op ieder de plicht rust, zijn tijd te geven aan het Vaderland. Als practisch volk, waarvoor het Nederlandsche volk zoo gaarne wil doorgaan, betaalt het gaarne zijne brandassurantie, zijne premie voor levensverzekering, maar het wil niet de premie betalen voor Nederland's zelfstandig bestaan!

De Heer RAM: Mijnheer de Voorzitter! Daar ik het over het algemeen met den spreker van heden avond volkomen eens ben, bestaat er geene aanleiding voor mij om met hem in debat te komen. Ik wil slechts een enkele opmerking maken naar aanleiding van hetgeen door den laatsten spreker werd gezegd. Doch laat mij vooraf den inleider hulde mogen brengen voor de boeiende wijze, waarop hij het vraagstuk der volksweerbaarheid heeft behandeld. Ik ben overtuigd, dat de officieren alhier in garnizoen — voor zooverre lid der Vereeniging — het betreuren zullen, dat zij heden avond niet zijn tegenwoordig geweest.

De laatste spreker heeft het verwijt van gebrek aan Vaderlandsliefde tot onze hoogere standen gericht en daaruit

verklaard, waarom zoo veel meer jongens uit de volksklasse zich bij Volkswaarbaarheid aansluiten, dan uit de meer gegoede kringen. Ik wil tegen dat verwijt niet opkomen; ik geloof ook, dat het ons aan actieve Vaderlandsliefde ontbreekt en in 't bijzonder de hogere klassen hierin te kort schieten; maar als we de zaak, waar het hier om gaat, eens nuchter bekijken, dan meen ik, dat nog wel eene andere oorzaak kan worden aangeduid voor het door den Heer KORTHALS ALTES aangeduide verschijnsel.

Uit eigen ervaring weet ik, dat de lust en ijver bij de leden van Volkswaarbaarheid menigmaal na korten tijd verflauwt, omdat zij geen antwoord kunnen geven op de vraag: wat is eigenlijk ons doel?

De Hollander wil zich wel moeite geven voor iets, maar hij moet dan ook het te bereiken doel scherp vóór zich zien. Dit nu ontbreekt bij Volkswaarbaarheid. De jongelui oefenen zich, maar zij weten niet of dit oefenen tot eenig practisch resultaat zal leiden. En waar nu de ontwikkelde jongelieden zich die vraag stellen, zullen zij eerder dan de minder ontwikkelden het onbevredigende in het antwoord beseffen. Van daar, m. i., dat de meer ontwikkelden schaarscher toetreden tot Volkswaarbaarheid dan de minder ontwikkelden. Natuurlijk valt ontwikkeling min of meer samen met welstand.

Als voorstander van algemeenen *dienst*plicht zou ik intusschen niet gaarne zien, dat aan *vrijwillige* korpsen eene plaats werd ingeruimd in onze oorlogsorganisatie.

Toch hebben zij beteekenis en stel ik het bestaan dier korpsen op prijs, zoodat ik — waar de gelegenheid zich biedt — propaganda voor hen maak en de jongelui tot toetreden tracht te bewegen. Hunne beteekenis voor mij is, dat zij het zichtbaar bewijs zijn, dat ons krijgswezen nog niet voldoet aan het Volksverlangen, dat nog te veel jonge mannen ongeoeffend blijven. Ze zijn als 't ware uitkomst van een gistingsproces, waaruit eene betere weermacht kan voortkomen en ze onderhouden dat proces. Ziedaar hunne beteekenis voor mij.

Waar ik herhaalde malen gelegenheid had om het vrij-

willigerskorps, waartoe de inleider van heden avond behoort en dat samengesteld is uit jongelui, tot de welgestelde kringen behorende, nauwkeurig waar te nemen, zal het hem misschien aangenaam zijn als ik, aan het slot dezer korte opmerkingen, verklaar, dat ik bij dit korps den lust aantrof om zich degelijk te oefenen en ook eene zeer goede tucht. Het heeft mij altijd getroffen hoe de leiders van dit korps de jongelui in korten tijd eene bevredigende mate van geoefendheid wisten te doen verwerven.

De Heer FISCHER: Ik zou het woord niet gevraagd hebben, indien door een der vorige sprekers — den Heer KORTHALS ALTES — niet iets was te berde gebracht, waarmede ik mij niet kan vereenigen.

Die spreker dan zocht eene oorzaak voor het verschijnsel, dat in de lagere standen van de maatschappij de deelneming aan de oefeningen der weerbaarheidsvereeniging veel grooter was dan bij de meer gegoede standen, een verschijnsel door den Heer MEIJERS in zijne rede gememoreerd.

De oorzaak meende de Heer KORTHALS ALTES o.m. ook te moeten zoeken in de mindere mate van vaderlandsliefde, welke die meer gegoede standen zou bezielen.

Dit nu ben ik met dien spreker niet eens. Ik voor mij zoek de oorzaak der mindere deelneming in de omstandigheid, dat de jongelui der meer gegoede standen allen op den leeftijd, geëigend voor vrijwillige weerbaarheidsoefeningen, studeerende zijn en de ouders van die jongelieden van meening zijn, dat er geen tijd is om aan die oefeningen deel te nemen, willen hunne zoons op tijd „klaar zijn”. Dat idee „van op tijd uitgestudeerd zijn” domineert bij alle maatregelen, welke de meeste ouders ten opzichte van hunne zoons nemen.

't Zijn m. i. dus in de meeste gevallen de ouders, die remmend werken op de deelneming.

Mindere mate van vaderlandsliefde te veronderstellen bij de jongelui der meer gegoede standen moet dan ook ten eenenmale worden verworpen.

De Heer SANDERS: De Heer TEN HAVE heeft gezegd: „er zou meer liefhebberij voor de oefeningen zijn, en dus zouden er meer jongelieden lid worden van Weerbaarheidsvereeningen, wanneer ons volk hierbij maar een doel voor oogen had.” Uit de lezing van den Heer Dr. MEIJERS blijkt, dat de toevloed van jongelui naar Weerbaarheidsvereeningen het sterkst was tijdens 1831, 1870 en 1900, de jaren resp. van den Belgischen vrijheids-, den Fransch-Duitschen en den Boerenoorlog, toen algemeen werd ingezien het nut dier vereeningen.

Maar nu zou ik wel eens willen vragen: wèlk doel moeten die Weerbaarheidsvereeningen zich thans stellen? Zij bestaan reeds meer dan een eeuw en nog is haar doel of liever hare taak blijkbaar niet scherp genoeg omlijnd, niet duidelijk, niet sprekend genoeg. Kan dat geschieden, dan zou dus een groot bezwaar weggenomen zijn. Gaarne zie ik dan ook daarop het antwoord te gemoet.

De Heer TEN HAVE: Met genoegen, Mijnheer de Voorzitter, heb ik de discussie gevolgd, en in 't bijzonder den laatsten spreker, die vroeg welk doel ons volk dan moet hebben. Men zegt wel eens: ons volk heeft geene idealen, de koopmansgeest zit in merg en been. Het wil „waar zien voor het geld.” Ik herhaal, ons volk moet een doel hebben, en dan is het wel geneigd, de beurs te openen of andere offers te brengen. Het doel, dat de vereeningen beoogen, is werkelijk goed en practisch, het kan goede vruchten afwerpen. Dat moet ons volk goed begrijpen; dat moet het goed onder het oog worden gebracht. Het doel is . . . naast het verkrijgen van militaire bekwaamheden, de physieke ontwikkeling te bevorderen. Wanneer ons volk het groote nut van lichamelijke ontwikkeling goed onder het oog wordt gebracht, dan zou het beter het nut der weerbaarheidskorpen begrijpen en meer voor die korpsen en het militaire leven gaan gevoelen. Men beseft niet het groote nut van marschen, welke het weerstandsvermogen verhoogen, hetgeen even noodig is voor burgers als voor mili-

tairen, want niet alleen wordt de noodzakelijke militaire geschiktheid verkregen, doch ook de energie, het volhardingsvermogen en het weerstandsvermogen tegen de vermoeienissen worden verhoogd, die een omvangrijke arbeid, zoowel uit een lichamelijk als geestelijk oogpunt beschouwd, medebrengt. Daardoor wordt dus ook een voordeel verkregen in economischen zin voor het individu, de gemeente en den Staat.

Ik heb 24 leerlingen van eene 1e klasse H.B.S. gemeten en toen bleek, dat de leerlingen, die lichamelijk het sterkste waren, die het grootste verschil tusschen in- en uitademing van de borstkas hadden en den grootsten longeninhoud in liters, niet alleen het beste spierenstelsel bezaten, doch dat die jongens ook de beste cijfers hadden voor den geestelijken arbeid op de rapporten. Van de groep van 12 zwakken werden er 5 niet bevorderd en van de groep sterken slechts 1 niet, die tevens een der lichamelijk zwakste leerlingen was van die groep. Ons volk moet inzien, dat militaire oefeningen uit een hygienisch oogpunt van veel voordeel kunnen zijn; dat moet het voelen en dat kan bereikt worden door het houden van populaire voordrachten, waarbij wordt aangetoond hoe de lichamelijke en geestelijke energie in het nauwste verband staan. Die moeten gehouden worden en dan zal ons volk gaan voelen voor marcheeren en fysieke ontwikkeling.

Ik geloof, dat in deze richting nog te weinig gewerkt wordt. Wanneer de ouders het nut van eene goede lichamelijke opvoeding inzien, dan zijn wij eerst op den goeden weg.

Ik weet, dat er jongelui zijn, wien opzettelijk het militaire leven wordt tegengemaakt, maar wanneer ons volk zelf gaat inzien het nut van fysieke ontwikkeling, wanneer het voelt, dat het „waar voor zijn geld” krijgt, dan zal ook dat veranderen.

De Heer VAN GASTEL: Mijnheer de Voorzitter, De Heer TEN HAVE zegt, dat door de jongelui uit den gegoeden stand niet aan deze oefeningen kan worden deelgenomen, omdat zij hiertoe onmogelijk tijd kunnen vinden. Al de tijd

hieraan gegeven zou ten nadeele komen van hunne studiën.

Hiermede kan ik mij niet vereenigen. Ik geloof, dat het voor die jongelui zeer goed mogelijk is, enkele uren per week te vinden om zich te oefenen in de weerbaarheid, te meer daar deze oefeningen tevens ontspanning zijn voor den geest en voor ontspanning wel tijd gevonden kan worden. Gaarne wensch ik dan ook te wijzen op het goede voorbeeld, door de Deensche studenten gegeven, die zich 3 maal per week, des morgens van 6 $\frac{1}{2}$ tot 8 $\frac{1}{2}$, oefenen in de militaire exercitiën. Door hen worden na de africhting als recruten ook oefeningen gehouden in verband met de korpsen van het leger. Aan die oefeningen wordt door hen geheel vrijwillig deelgenomen. De Staat verschaft hen niet anders dan geweren en terrein om te oefenen. Alle oefeningen zijn streng militair, omdat deze plaats hebben onder toezicht en leiding van officieren, die zich vrijwillig hiervoor beschikbaar stellen.

De jongelui, die hieraan deelnemen, hebben geen enkel voordeel van hunne geoefendheid, wanneer zij in dienst treden, doch eerder nadeel, daar een groot deel van hen wordt bestemd voor kaderopleiding, waardoor zij verplicht zijn, langer onder de wapenen te blijven.

De Heer JOH. PH. TUIJT: Mijnheer de Voorzitter. 't Is met eenige aarzeling, dat ik het woord vraag, maar als afd. commandant der Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging in den Haag, dagelijks omgaande met die jongelieden, over wie wij thans spreken, meen ik toch iets in het midden te mogen brengen.

Ik moet opkomen tegen het verwijt als zouden de meer ontwikkelden minder vaderlandsliefde bezitten of toonen dan de minder gegoeden. Slechts de meer gegoede jongelieden zijn lid mijner vereeniging en onder hen heerscht een goede geest. Die jongelieden maken de oefeningen geregeld mede en allen voelen, dat er veel aan hunne lichaamsontwikkeling ontbreekt en dat zij later, mochten zij soldaat worden, veel nut zullen hebben van onze oefeningen. Wat is echter de oorzaak, dat nog

maar zoo weinig jongelui lid der weerbaarheids-vereeningingen worden? Naar mijne meening zijn de leerlingen van de Gymnasia en Hoogere Burgerscholen in ons land overladen met werk. Ik weet, dat elk uur, opgeofferd aan lichaams- of wapenoefeningen, later aan vele dier jongelieden zwaar komt te staan door langere studie. Daartegen zien nu vele jongelui op. Doch vooral de ouders werken onstegen; hunne zoons moeten zoo spoedig mogelijk vooruit. Ook is voor velen een groot bezwaar de kosten van de uniform. Die veertig of vijftig gulden kunnen helaas zelfs menschen met eene flinke positie niet betalen, terwijl onze oefeningen voor de deelnemers vrij kostbaar zijn. Daardoor mogen vele jongelui geen lid worden. Pa en ma vinden het niet goed.

De Heer TEN HAVE heeft opgemerkt, dat flinke jongens bij hunne studie een voorsprong hebben op anderen; ik heb het tegendeel opgemerkt. Jongens, die hun tijd geven aan sport, raken met hunne studie ten achter, al geef ik gaarne toe, dat zij later zoowel physiek als moreel beter zullen opgewassen blijken tegen den dikwerf zwaren levensstrijd. Ik heb als afdeulings-commandant der Ned. Weerb.-Vereening in den Haag meermalen brieven gekregen van ouders mijner leden, alle bevattende de zelfde klacht, dat hunne zoons, door het geven van veel tijd aan de N. W. V. ten achter geraakten met hunne studie, terwijl mij na gehouden onderzoek gewoonlijk bleek, dat de 3 à 4 uur per week, aan militaire oefeningen besteed, steeds als onttrokken aan schoolwerk werden veroordeeld, de kleine zoowel als groote achteruitgang met graagte op rekening der Weerbaarheid werd geschreven.

Dit alles, Mijnheer de Voorzitter, is volgens mijne bescheiden meening de oorzaak van het schijnbaar zoo gegronde verwijt als zouden de meer ontwikkelden minder vaderlandsliefde bezitten en toonen dan de minder ontwikkelden.

De Heer FISCHER: Ik heb niet beweerd, dat er geen tijd zou zijn voor de studeerende jongelui om aan weerbaarheids-oefeningen deel te nemen; ik heb alleen gezegd, dat de

meeste ouders zulks *vermeenen*. Ik voor mij geloof wel degelijk, dat er wekelijks 2 à 3 uur voor dat doel gevonden kunnen worden.

De Heer POLVLIET: Mijnheer de Voorzitter, ook ik wensch een woord van hulde te brengen aan den geachten spreker van dezen avond. Ik ken Dr. MEIJERS van zijne H. B. S.-jaren af. Hij is één mijner oudste leerlingen, ik heb zijne ontwikkeling als weerbaarheids-aanvoerder aanschouwd, terwijl hij tegelijkertijd slaagde in zijne medische studiën, later eene drukke practijk waarnam. Hij is dus voor mij een der vele voorbeelden van het feit, dat inspannende wetenschappelijke studie, een drukke werkkring, geene beletselen behoeven te zijn om tegelijkertijd de hooge plichten waar te nemen, die het begrip verlofs-aanvoerder in ruimen zin omvat. Ik zou mij kunnen aansluiten bij hetgeen hij heeft gezegd, wanneer zich niet een klein verschil van meening tusschen hem en mij openbaarde, hetgeen samengevat kan worden in het woord: pessimisme. Ik nu, Mijnheer de Voorzitter, beweer, dat men niet pessimistisch mag zijn, juist op grond van hetgeen een jarenlange omgang met onze vrijwillige weerbaarheid in het algemeen en de Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging in 't bijzonder heeft geleerd. Daar niet alleen, maar op zoo veel ander gebied zijn teekenen, dat de belangstelling voor onze weerbaarheid zich in de stijgende lijn bevindt.

De verslapping, die men in de nationale historie op dit gebied kan waarnemen, is niet onwaarschijnlijk een gevolg van de overprikkeling gedurende het Napoleontische tijdperk. Wij gaan nu vooruit en dat hebben de heeren, die hier over de onderwijs-quaestie hebben gesproken, trouwens allen aangestipt. Wij nemen met stijgend succes deel aan den strijd op het wereldtooneel o.a. op commercieel en industrieel gebied; onze weerbaarheid, in de ruime beteekenis van het woord, gaat dus vooruit en dit is — de natuur- en maatschappelijke historie van alle tijden leert het ons — een bemoedigend

verschijnsel, ook voor de toekomst van onze militaire weerbaarheid.

Nu heeft men zoo even wel gezegd, dat de ouders de schuld zijn, dat niet meer jongelingen lid worden der weerbaarheids-vereeningingen, maar kijk, is dat niet zeer natuurlijk? Is het niet verklaarbaar, dat bij de ouders het belang der kinderen, dat het meest voor de hand ligt, voorgaat? Wanneer zij nu zien, hoe alle admissie-examens zwaarder geworden zijn, dat tot nu toe de kans van slagen in de Nederlandsche samenleving vrij wel evenredig is met het aantal examen-diploma's, is het dan te verwonderen, dat de ouders er tegen zijn, dat hunne kinderen hun tijd voor andere zaken dan het examen-onderwijs gebruiken? Verandering kan hier dan ook alleen komen door het onderwijs zelf. Dit moet in gaan zien, dat maatschappelijke weerbaarheid op den duur niet groeit op een bodem van examen-geleerdheid, maar dat, naast kennis, karakter en lichamelijke vaardigheid niet kunnen worden gemist, wil onze stam met kans op succes mede blijven dingen in den grooten bestaansworstelstrijd der volken, van welken strijd — het zij ter loops gezegd — oorlog een der hevige handtastelijke uitingen is. Maar ook in dit opzicht mogen wij niet pessimistisch zijn. Veel mogen wij in deze verwachten van de ineenschakelings-commissie en van hare sub-commissie voor de lichamelijke opvoeding.

Gelijk de Heer TEN HAVE heeft gezegd, blijkt het, dat jongelieden, die lichamelijk goed zijn opgevoed, de beste verdedigers van onzen stam in den bestaansstrijd worden en daarom moet in die richting gestuurd worden en dit geschiedt ook. Maar hier aan het begin blijkt reeds, dat eene waarschuwing niet overbodig is. Wij, Nederlanders, houden van hokjes en heilige huisjes, waarin wij ons graag, min of meer ongenaakbaar, terugtrekken. Willen wij echter het grootsche plan van een vaardig Nederlandsch volk door eene verzorgde lichamelijke en karakteropvoeding werkelijkheid door een deugdelijk weerstelsel doen worden, dan dienen wij onze geïsoleerde heiligdommetjes te verlaten om samenwerking te zoeken, waar

dit eenigszins mogelijk is. Dan moeten wij niet langer spreken over de meerwaardigheid van gymnastiek boven spel of omgekeerd, of van de voortreffelijkheid van dit of dat in het bijzonder, maar in krachtige samenwerking moet op elk gebied geijverd worden voor lichamelijke ontwikkeling. Wij hebben hier voorzeker nog te kampen met moeilijkheden, met laauheid, met tegenwerking, maar, het zij ten slotte herhaald, wij gaan vooruit. Ik geloof dan ook, dat het woord pessimisme van Dr. MEIJERS in optimistischen zin mag worden opgevat.

De Heer KORTHALS ALTES: Nog slechts een kort woord Mijnheer de Voorzitter. Ik geloof, dat de Heeren FISCHER en TUIJT en ik niet zoo ver van elkaar afstaan als men zoo oppervlakkig beschouwd wel zou meenen. Zeker, de ouders hebben veel op hun geweten door al den tijd voor hunne kinderen op te eischen voor de studie, maar daartegen moeten wij strijden. Wij mogen onszelf niet misleiden. Zeker, ook ik ben een voorstander van den wereldvrede, maar de practijk leert ons anders. De wereldvrede, 't is een schoon woord, maar men moet ook rekening houden met de werkelijkheid en daarom moet tijd uitgespaard worden tot voorbereiding voor de verdediging van de onafhankelijkheid des vaderlands.

De Heer TEN HAVE: Mijnheer de Voorzitter, ter voorkoming, dat ik verkeerd begrepen word, nog slechts een heel kort woord. Door de opmeting van die 24 leerlingen is natuurlijk volstrekt niet *bewezen*, dat alleen lichamenlijk goed ontwikkelde jongelingen het best leerden, natuurlijk niet; maar wel mag men er de gevolgtrekking uit maken, dat eene goede lichamenlijke ontwikkeling invloed uitoefent op het productievermogen van den geest. En daarom, wanneer de lichamenlijke opvoeding een deel gaat uitmaken van het onderwijs, dan zijn wij op den goeden weg. Dank u, Mijnheer de Voorzitter.

De Heer Dr. MEIJERS: Gaarne zou ik nog even antwoorden,

Mijnheer de Voorzitter. Ik ben het volkomen eens met den Heer TEN HAVE, dat meer zorg moet besteed worden aan de lichamelijke opvoeding op school en er zijn reeds vereenigingen, die daarvoor veel doen en reeds in die richting werken. Er staat in de Grondwet: „Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de voortdurende zorg der Regeering”, maar in plaats daarvan zou moeten staan: „De nationale opvoeding is een voorwerp van de voortdurende zorg der Regeering”. Den Heer TEN HAVE — ik meen, dat hij het was, die dit gezegd heeft — kan ik niet toegeven, dat de groote kosten een beletsel zouden zijn om aan de weerbaarheidsvereenigingen deel te nemen. Toen de Heer PEKELHARING, de penningmeester van „Volksweerbaarheid”, mij destijds vroeg, mede te werken tot het tot stand komen van die vereeniging, heb ik hem gezegd: „ik geloof niet, dat wij op die wijze komen tot eene volksweerbaarheid”. En de uitkomst heeft de juistheid van die veronderstelling bewezen. De vereeniging „Volksweerbaarheid” heeft wel grooten omvang genomen, maar wat beteekenen 400 werkende leden voor eene stad als Amsterdam bijv. met ruim een half millioen inwoners? De jongelui hebben wel tijd voor sport. Voetbalvereenigingen zijn er genoeg, maar Weerbaarheidsvereenigingen niet. Door den bloei van de voetbalclub „Vitesse” en het toenemen van de liefhebberij voor het voetbalspel in Arnhem, kreeg onze weerbaarheidsvereeniging aldaar geene leden.

Ik zelf heb vaak woorden van enthousiasme gesproken, wanneer ik er voor werkte om de jongelieden op te wekken, lid der weerbaarheidsvereenigingen te worden, maar ik zelf heb er niet aan geloofd, dat het doel zoo bereikt zou worden. En het is niet bereikt. Ik moet u verzekeren, dat, waar ik nu 14 jaar bijna dagelijks met eene weerbaarheidsvereeniging in aanraking ben en die gedeeltelijk onderricht, ik steeds meer de overtuiging krijg, dat de vrijwillige weerbaarheid is een vorm van vermaak. Ik ben er intusschen van overtuigd, dat deelneming aan de oefeningen betere denkbeelden geeft omtrent het nut van militaire oefeningen en een groot voordeel

oplevert voor het individu en daarom moet de deelneming bevorderd worden.

De VOORZITTER. Ik geloof, Mijne Heeren, ook met het oog op den tijd, thans een einde te moeten maken aan onze gedachtenwisseling.

Op mij rust evenwel nog de taak, uit het gesprokene eenige gevolgtrekkingen te maken.

Vergun mij vooraf, ook namens de vergadering, den spreker van heden avond en de heeren, die aan het debat hebben deelgenomen, dank te zeggen voor hetgeen zij ons hebben medegedeeld, terwijl ik, namens het Bestuur, bovendien mijn dank betuig aan de heeren, die door hunne aanwezigheid alhier blijk gaven van hunne belangstelling in het aangekondigde onderwerp.

Wanneer ik de zaak van mijn standpunt bekijk, dan kom ik in de eerste plaats tot deze vraag: Wat is het *doel* der vrijwillige weerbaarheid?

Het antwoord op die vraag is m. i. te geven op de volgende wijze. In het volk, en vooral in het jeugdige element, zit een zekere drang om mede te doen tot verbetering en verhooging der weerbaarheid.

Die drang spruit gedeeltelijk voort uit het voor velen „ideale” van het militaire leven, het samenzijn met elkander onder bijzondere, niet alledaagsche omstandigheden, vol afwisseling in de lucht en op verschillende plaatsen, alsmede de gelegenheid om daarbij tegenover elkander met een zekeren durf voor den dag te komen.

De oefeningen, welke de op die wijze gevormde „weerbaarheidsverenigingen” houden, kunnen alsmede ten bate komen van het Leger en wel in meerdere of mindere mate, al naar gelang van de deugdelijkheid, waarmede zij geleid worden, en het doel, dat daarbij op den voorgrond staat.

Wat het laatste betreft, kan dit zijn om de jongelieden *individueel* geschikt te maken voor den toekomstigen dienst bij het leger of wel *gezamenlijk*, dus als „Korps”, in vereeniging

met en naast het Leger, te kunnen optreden. In beide gevallen leveren de, als lid eener zoodanige Vereeniging, te verkrijgen lichamelijke geoefendheid en militaire bekwaamheid op dit oogenblik het voordeel op, dat die voorbereiding aanspraak kan geven op verkorten dienstdienst, hetgeen voor de meer gegoeden van veel belang is, omdat daardoor velen hunne studiën niet behoeven te onderbreken. Toch is dat voorrecht niet voor allen bereikbaar, daar, volgens de bestaande bepalingen, de voor korte oefening in te lijven dienstplichtigen niet alleen worden genomen uit hen, die aan daarvoor vastgestelde eischen van bekwaamheid voldoen, maar hun aantal van te voren is bepaald, zoodat bij gebrek aan dergelijke personen ook anderen worden aangewezen. Het behoeft wel niet te worden gezegd, hoe ongunstig deze bepaling werkt.

Waar de vereenigingen zich ten doel stellen als korps te kunnen samenwerken met het Leger, komt het mij voor, dat daarbij niet zoo zeer het belang van het individu op den voorgrond treedt, dan wel dat van het algemeen. Dit leidt van zelf tot de vraag: Hoe stelt men zich die samenwerking voor en welke zijn de eischen, waaraan die korpsen moeten voldoen?

Voor deze is het niet voldoende, dat de leden geoefend zijn, maar de aanvoerders — de officieren en het kader, en in het bijzonder de commandanten — moeten hunne verplichtingen kennen o. a. die, welke volgens de wetten en gebruiken van den oorlog te land rusten op de vrijwilligers-korpsen, terwijl zij ook moeten weten, hoe hun korps zal samenwerken met het Leger, d. i. als een onderdeel van dat leger dan wel zelfstandig als een „partijangerskorps” optredende. Van groot belang is tevens de bewapening en de uitrusting dier korpsen. Dr. MEYERS heeft — ik heb het althans niet gehoord — een en ander niet zoodanig in het licht gesteld, als dit m. i. wel had kunnen geschieden.

Intusschen behoeven die „vrijwilligers-korpsen” niet alle met de wapens mede te werken. Zij kunnen immers ook hunne diensten verleen en als: wielrijders, schaatsenrijders, automobi-

listen, luchtscheepvaarders, bereden ordonnansen, pioniers, enz. en bij den post-, telefoon- en telegraafdienst. Zouden die zaken dus ook niet behartigd kunnen worden door de vereenigingen der vrijwillige weerbaarheid?

Zij zouden ook daardoor veel nut stichten, omdat zij op die wijze bijdragen in de lasten van den Staat en dezen dus te gemoet komen in de uitgaven, welke deze nu verplicht wordt, te doen.

Bovendien kan van die vereenigingen een drang uitgaan, om bij de dienstplichtigen den lust, ja zelfs het besef van zedelijken plicht, op te wekken van een rang in het leger te verwerven, zooals dien van korporaal, sergeant, militie- of reserve-luitenant, en voorts om te geraken tot vervroegden dienst, evenals thans reeds uitstel van opkomst onder de wapenen is toegestaan. Hoeveel zou het jongelieden van Gymnasia of H. B. S. niet waard zijn, indien zij, na afloop van hunne studie, dadelijk hun dienstplicht konden vervullen en daarna zeggen: »Ziezoo, ik ben er af en heb geene kans, als ik eene goede betrekking gekregen heb, die te moeten onderbreken».

Wel is waar zouden zij, aldus handelende, de kans van vrijloting prijs geven, maar het is te verwachten, dat ook in dit opzicht de wettelijke regeling van den dienstplicht anders zal worden, daar de bestaande, waarbij de een geheel vrij is en de ander militaire plichten gedurende 8 of wel 15 jaren heeft te vervullen, niet van onbillijkheid is vrij te pleiten.

Wanneer ik de taak der weerbaarheidsvereenigingen overzie, dan moet ik loven het streven dier vereenigingen om vooral de lichamelijke ontwikkeling der jongelieden te bevorderen. Van hoe groot belang dit is te achten, vermeen ik te kunnen aantonen, door U mede te deelen op grond van eene kleine studie, welke ik hieromtrent heb gemaakt, dat sinds de inwerkingtreding van de Militiewet van 1861, er jaarlijks een climax is waar te nemen in het aantal lotelingen van en grooter dan 1,60 M. In 1865 bedroeg dit $\pm 75\%$ en 92% in 1906; in laatstgenoemd jaar waren slechts ruim 2%

beneden 1,55 M. en ± 6 % van 1,55 tot en met 1,59 M., respectievelijk tegen ± 11 en ruim 14 % in 1865. 1)

Deze opmerkelijke lengte-toename is deels toe te schrijven aan hetgeen gedaan is voor de lichamelijke ontwikkeling, deels aan de betere wijze van voeding van menschen en kinderen. Tot die krachtige lichamelijke ontwikkeling heeft ongetwijfeld het Leger bijgedragen door de gezonde lichaams-oefeningen en de degelijke voeding. Zie maar eens hoe de sigarenmakers, kleermakers, kantoorklerken en dergelijke personen in korten tijd andere menschen worden, terwijl zij in dienst zijn.

Wanneer nu zulke flinke mannen gezonde vrouwen trouwen, dan is alleszins te verwachten, dat hunne kinderen sterk en gezond zullen zijn en dat dus een verbeterd ras zal ontstaan. Van daar dan ook dat, naar mijne meening, alles wat gedaan wordt ten behoeve van de lichaamsontwikkeling en daartoe kan bijdragen dient te worden toegejuicht.

Daarom heb ik met genoegen gezien, dat in den laatsten tijd ook bij de studenten een streven voorzit om zich krachtig te ontwikkelen en, door de oprichting van den „Studenten-Kaderbond” als „Algemeene Afdeeling van de Vereeniging Volkswaerbaarheid”, zich tevens te willen bekwamen voor een rang, zoo mogelijk dien van officier, in het leger.

Maar — en dit wenschte ik gaarne hier goed te doen uitkomen — laten allen er doordrongen van zijn, dat al hetgeen de vrijwillige waerbaarheidsvereenigingen doen voornamelijk slechts kan strekken tot *voorbereiding* van de jongelieden voor hunne taak gedurende en tot *aanvulling* van hunne militaire bekwaamheid na hun verplichten diensttijd. Hoe beter zij hierin werkzaam zijn, des te meer dragen zij bij tot verbetering van het Leger, vooral van het kader, dat in een leger met korten diensttijd hoog noodig en onmisbaar is, en niet het minst daaronder goede reserve-officieren moet bezitten.

1) Het aantal gemeten lotelingen was 27.559 in 1865 en 45.559 in 1906 volgens de *Jaarcijfers*, waaraan deze gegevens zijn ontleend.

Naast dat Leger, de *kern* van onze weermacht, staan de verschillende vrijwilligers-korpsen, om het leger te steunen.

Ik hoop, dat het mij gelukt moge zijn een eenigszins nauwkeurig antwoord op de, ook door den Heer SANDERS gestelde, vraag te hebben gegeven en verder te mogen rekenen op uwe aller instemming, wanneer ik zeg, dat, door de medewerking der leden van de weerbaarheidsverenigingen in den hiervoren aangegeven zin, het mogelijk zal zijn, het hoogste nationale doel te bereiken, indien wij eventueel geroepen mochten worden om te strijden voor Nederland's onafhankelijkheid.

En hiermede, Mijne Heeren, sluit ik de vergadering.
